ЦЕНТРАЛЬНА СПІЛКА СПОЖИВЧИХ ТОВАРИСТВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра міжнародних економічних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Виконав здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
ОПП "Міжнародні економічні відносини"
спеціальності 292 "Міжнародні економічні відносини"

_____ ЛЕПСЬКИЙ АНДРІЙ ЯРОСЛАВОВИЧ
(підпис)

_____ Науковий керівник ПОЛЯКОВА ЮЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА
(підпис) д.е.н., доцент

Львів – 2022

АНОТАЦІЯ

Лепський А. Я. Трансформація зовнішньоекономічної політики України в умовах європейської інтеграції – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня "магістр" за освітньо-професійною програмою "Міжнародні економічні відносини" зі спеціальності "Міжнародні економічні відносини". – Львівський торговельно-економічний університет. Львів. 2022.

У роботі розглянуто теоретичні аспекти формування зовнішньоекономічної політики України та її складові, обґрунтовано поняття "зовнішньоекономічна політика держави". Окреслено особливості зовнішньоекономічної політики порівняно із внутрішньо-економічною. З'ясовано мету, завдання, принципи, методи та систему інституційного забезпечення державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Розглянуто структуру та базові принципи Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, основний зміст розділу "Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею", принципи та пріоритети дії Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі.

Окремої уваги приділено питанням розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах євроінтеграції. Виявлено основні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності нашої країни у межах дії Зони вільної торгівлі. Проведено аналіз динаміки та структури вітчизняної зовнішньої торгівлі. Виявлено низку чинників, які зумовлювали важливість обґрунтування і розроблення сучасних засад зовнішньоекономічної політики України. Обґрунтовано потенційні переваги Зони вільної торгівлі для вітчизняних виробників та низку сприятливих і загрозливих викликів. Проведено аналіз тенденцій, галузевої та географічної структури зовнішньої торгівлі України з країнами-членами ЄС. Побудовано економетричну модель залежності показника економічного розвитку України від експорту та імпорту з країнами ЄС. Побудовано динамічні ряди показників загального експорту України та експорту до ЄС та відповідні трендові моделі.

Обґрунтовано перспективи експорту вітчизняної продукції до країн ЄС, виокремлено низку причин зростання українського експорту до Євросоюзу та існуючі нерозв'язані питання, а також потенційні переваги Зони вільної торгівлі для вітчизняних виробників. Розглянуто інституційні аспекти трансформації зовнішньоекономічної політики та обґрунтовано пріоритетні організаційні та географічні напрями розвитку зовнішньоекономічної політики України.

Ключові слова: *зовнішньоекономічна політика, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішня торгівля, Угода про асоціацію, Зона вільної торгівлі.*

ANNOTATION

Lepskyi A. Ya. Transformation of Ukraine's foreign economic policy in the context of European integration – Manuscript.

Qualification work for higher education of Master's Degree in educational and professional program "International Economic Relations" in the specialty "International Economic Relations". – Lviv University of Trade and Economics. Lviv. 2022.

The theoretical aspects of formation of foreign economic policy of Ukraine and its components are considered in the work, the concept of foreign economic policy of the state is substantiated. The peculiarities of foreign economic policy in comparison with domestic economic policy are outlined. The purpose, tasks, principles, methods and system of institutional support of state regulation of foreign economic activity are clarified. The structure and basic principles of the Association Agreement between Ukraine and the EU, the main content of the section "Trade and trade-related issues", the principles and priorities of the Deep and Comprehensive Free Trade Area are considered.

Particular attention is paid to the development of Ukraine's foreign trade in the context of European integration. The main tendencies of development of foreign economic activity of our country within the limits of action of the Free Trade Zone are revealed. An analysis of the dynamics and structure of domestic foreign trade. A number of factors have been identified that determined the importance of substantiation and development of modern principles of Ukraine's foreign economic policy. The potential advantages of the Free Trade Zone for domestic producers and a number of favorable and threatening challenges are substantiated. An analysis of trends, sectoral and geographical structure of Ukraine's foreign trade with EU member states. An econometric model of the dependence of Ukraine's economic development indicator on exports and imports with EU countries has been built. Dynamic series of indicators of total exports of Ukraine and exports to the EU and the corresponding trend models are built.

Prospects for the export of domestic products to the EU are substantiated, a number of reasons for the growth of Ukrainian exports to the European Union and the existing unresolved issues, as well as the potential benefits of the Free Trade Zone for domestic producers. The institutional aspects of the transformation of foreign economic policy are considered and the priority organizational and geographical directions of development of foreign economic policy of Ukraine are substantiated.

Keywords*: foreign economic policy, foreign economic activity, foreign trade, Association Agreement, Free Trade Area*.

ЗМІСТ

ВСТУП..... 7

РОЗДІЛ 1. ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ……..…… 10

1.1. Сутність зовнішньоекономічної політики України та її складові.. 10

1.2. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності …. 18

1.3. Зміст та базові принципи Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС ……..... 28

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ…….. 38

2.1. Тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності у межах дії Зони вільної торгівлі …… 38

2.2. Аналіз динаміки та структури вітчизняної зовнішньої торгівлі… 43

2.3. Зовнішня торгівля України з країнами-членами ЄС …….. 50

РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ…….. 57

3.1. Обґрунтування перспектив вітчизняного експорту до ЄС …..... 57

3.2. Інституційні аспекти трансформації зовнішньоекономічної політики…….. 63

3.3. Географічні напрями розвитку зовнішньоекономічної політики України…… 71

ВИСНОВКИ…….. 79

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……... 82

ДОДАТКИ…… 91

ВСТУП

Важливою характеристикою сучасного економічного розвитку є активізація процесу глобалізації, яка торкається тією чи іншою мірою усіх сфер людської життєдіяльності. Тому поєднання та синергія усіх процесів, до яких окрім глобалізації слід віднести інтеграцію та лібералізацію, чинять значний вплив на усіх учасників міжнародного ринку (країни, регіони, підприємства), тобто на загальний стан розвитку національної економіки та окремих її галузей. Враховуючи це, обґрунтовується необхідність формування ефективної зовнішньоекономічної політики будь-якої держави, беручи до уваги складні економічні зміни, що відбуваються у світовому просторі.

Перед урядами країн постають завдання, які безпосередньо визначаються спільними закономірностями розвитку і функціонування сучасних ринкових систем і набором конкретних пріоритетів, потреб та умовами розвитку економіки країни. Серед таких пріоритетів: забезпечення сталого економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності економіки та добробуту громадян, забезпечення соціального розвитку нації. Зовнішньоекономічна політика за таких умов орієнтується на реалізацію ефективної трансформації економічної системи, гнучкість державних інститутів, захист національних інтересів.

Важливість усунення ризиків та розв’язання проблем, напряму пов’язаних з інтеграційними намірами та пріоритетами країни підвищує і посилює роль держави. Внаслідок глобальних трансформацій стратегічно важливим для будь-якої країни є захист внутрішнього ринку і національного підприємництва. Для України, яка є членом багатьох міжнародних організацій, учасницею міжнародних конвенцій особливої вагомості набувають питання формування та підтримки ефективної системи регулювання зовнішньоекономічних відносин, дотримання чітких і системних кроків стосовно здійснення стабільного курсу лібералізації вітчизняної економіки та загальноприйнятої у міжнародній спільноті системи правил і регулятивних механізмів. Ще більшою мірою ці питання актуалізує

євроінтеграційний процес, важливість реалізації положень Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС.

Метою роботи визначено обґрунтувати пріоритети та напрями трансформації зовнішньоекономічної політики України в умовах європейської інтеграції.

Для успішного досягнення поставленої у процесі дослідження мети розв'язано наступні завдання:

- вивчити засади формування зовнішньоекономічної політики в умовах євроінтеграції;

- дослідити сутність зовнішньоекономічної політики України та її складові;

- виявити напрями державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

- з'ясувати зміст та базові принципи Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС;

- визначити тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України у межах дії Зони вільної торгівлі;

- здійснити аналіз динаміки та структури вітчизняної зовнішньої торгівлі;

- дослідити особливості зовнішньої торгівлі України з країнами-членами ЄС;

- обґрунтувати існуючі та потенційні перспективи вітчизняного експорту до країн ЄС;

- висвітлити інституційні аспекти трансформації зовнішньоекономічної політики;

- визначити географічні напрями розвитку зовнішньоекономічної політики України.

Об'єкт дослідження – процес трансформації зовнішньоекономічної політики України в умовах європейської інтеграції.

Предмет дослідження – принципи, інструменти, механізми та напрями

трансформації зовнішньоекономічної політики України в умовах європейської інтеграції.

Методи дослідження. Теоретико-методологічними засадами виконання дослідження є науково обґрунтовані теоретичні положення формування зовнішньоекономічної політики України, наукові публікації вітчизняних та іноземних вчених із проблем державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та зовнішньоекономічної політики, програмні та аналітичні документи, дані офіційної статистики, загальні та спеціальні методи наукового дослідження.

Інформаційна база дослідження охоплює законодавчі та нормативно-правові, програмні документи; офіційну інформацію міжнародних інституцій та Державної служби статистики України; наукові статті та публікації вчених; Інтернет-ресурси.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1
ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Сутність зовнішньоекономічної політики України та її складові

У світовій практиці ключовою метою зовнішньоекономічної політики будь-якої країни є забезпечення добробуту людей і розвиток особистості за дотримання умов політичної та економічної незалежності держави і забезпечення стабільного соціально-економічного зростання.

Щодо України, то звернемося до Господарського кодексу України, цим документом передбачено, що зовнішньоекономічна політика – це політика, яка спрямована на регулювання на державному рівні відносин суб'єктів господарської діяльності з іноземними суб'єктами та захист вітчизняного ринку і національного товаровиробника.

У науковій літературі можна зустріти різні підходи до визначення поняття "зовнішньоекономічна політика", зокрема воно тлумачиться як:

– діяльність державних законодавчих та виконавчих органів, спрямована на формування ефективних економічних відносин держави на міжнародній арені;

– діяльність держави, спрямована на регулювання економічних відносин з іншими країнами, на забезпечення ефективного використання зовнішнього фактора у національній економіці;

– комплекс заходів, цілеспрямованих на підняття ефективності функціонування національної економіки у системі світового господарства;

– національна політика країни щодо інших суб'єктів світового господарства, котрими можуть бути і держави, інститути та міжнародні організації, міжнародні акціонерні товариства;

– політика, яка випливає з об'єктивно існуючих порівняльних і конкурентних переваг у різних галузях господарства і передбачає пріоритет національних економічних інтересів в системі методів і форм регулювання світогосподарських зв'язків, ґрунтується на засобах тарифного і нетарифного

регулювання, спрямована в цілому на створення конкурентного ринкового середовища, поступове формування економіки, орієнтованої на експорт;

– політичне оформлення міжнародних економічних зв'язків країни.

Таким чином, незважаючи на наявну відмінність підходів до трактування зазначеного поняття, можна відмітити їх беззаперечну схожість у плані визначення головної мети зовнішньоекономічної політики держави – захист національних інтересів на міжнародному рівні.

Аналіз наукових джерел, що висвітлюють різноманітні аспекти формування або розвитку зовнішньоекономічної політики, дозволяють нам зробити висновок, що значна частина досліджень стосується саме державного регулювання, зокрема К. Бліщук, А. Машков, Г. Третяк вивчають стратегічні напрями державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, Н. Лисецька – його базовий інструментарій, В. Олефір – основні механізми та інструменти, А. Журавель – правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності, Г. Шамборовський – етапи формування та концепції вітчизняної зовнішньоекономічної політики, механізми та функції управління. С. Двигун – розвиток механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України, В. Улида – складові частини, принципи і методи, структуру органів управління зовнішньоекономічною діяльністю. Частина вітчизняних науковців розглядають вплив державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності для вітчизняних підприємств у межах різних галузей (Г. Герасименко, В. Крупін).

Водночас зазначимо, що теоретико-методологічні засади створення зовнішньоекономічної політики також є поширеним напрямом наукових досліджень. В. Храмов, Ю. Бовтрук присвячують свої публікації сутності, ознакам, ключовим акцентам і орієнтирам зовнішньоекономічної політики і особливостям її функціонування в системі міждержавних відносин. І. Платонова обґрунтовує інституційній фактор розвитку зовнішньоекономічної діяльності в Україні. О. Борисенко розглядає взаємозв'язок між розвитком національного господарства та державним регулюванням ЗЕД. О. Гребельник

показує розвиток зовнішньоекономічної політики з точки зору становлення системи митного регулювання, запровадження митних режимів та уніфікації митного оформлення і митного контролю. Співвідношення зовнішньоекономічної та конкурентної політики, суперечності у сфері зовнішній торгівлі та обґрунтування на їх основі пріоритетів у формуванні зовнішньоекономічної політиці є об'єктом наукового пошуку Г. Филюк. Виявленню негативних або загрозливих явищ у сфері зовнішньоекономічної діяльності присвячені праці О. Боднарчук.

Водночас зауважимо, що сучасні тенденції, які істотно змінюють або трансформують як зовнішньоекономічну політику, так і зовнішньоекономічну діяльність і пріоритети у формуванні торговельних відносин на державному рівні на сьогодні є досить актуальними у наукових публікаціях. Так. Є. Яковенко вивчає аспекти зовнішньоекономічної діяльності у світлі запровадження та дії карантинних обмежень, Є. Талавіра – в контексті впливу глобалізаційних явиш, В. Романенко, Л. Лебедева – в умовах євроінтеграції та активізації співробітництва з країнами-членами ЄС. Метою нашої роботи визначено обґрунтування пріоритетів і напрямів трансформації зовнішньоекономічної політики України в сучасних умовах європейської інтеграції, що актуалізується у світлі необхідності подальшої реалізації чинних положень Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС.

Внаслідок глобальних конкурентних змін стратегічно важливим для будь-якої державної системи стає завдання захисту внутрішнього ринку і національного підприємництва. У нових умовах держава повинна утримувати баланс між ступенем відкритості національного ринку та національної економіки, а також їх здатністю продукувати конкурентний інноваційний продукт. Через ризики від глобалізації саме держава покликана вирішувати об'єктивну суперечність між глобальною формою руху власності, її розмитістю і національною, тобто чітко визначеною формою управління об'єктами власності, а отже, інтересами власників конкретної країни. Отже,

держава повинна забезпечити і посилити свою роль гаранта закріплення національної власності [81].

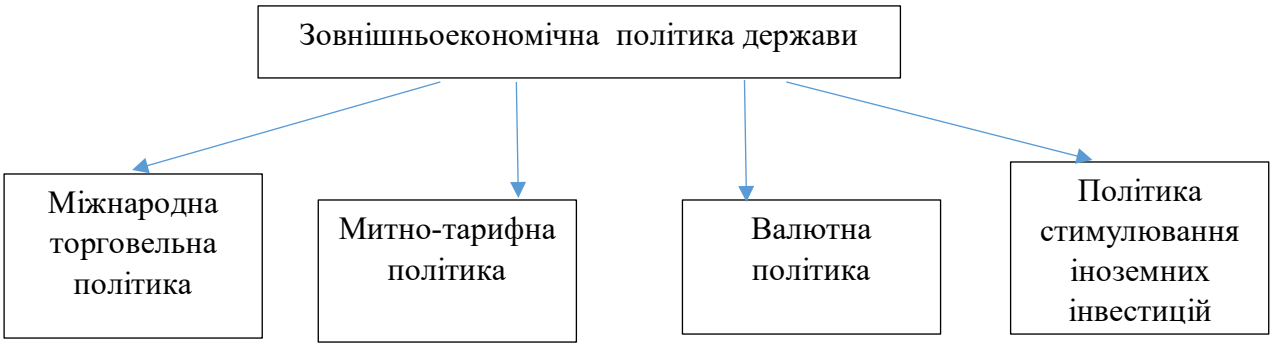

Рис. 1.1. Складові зовнішньоекономічної політики держави

Розроблено автором

Зупинимося на особливостях зовнішньоекономічної політики порівняно із внутрішньо-економічною, зокрема:

– способи визначення і досягнення цілей (за сутністю стратегічної мети обидві політики можуть співпадати, проте за способами реалізації потенційно відрізняються);

– встановлення національних інтересів держави та їхнє узгодження із політикою інших країн, що може мати конкурентне, стихійно-ринкове, так і ринково регульоване середовище;

– інституційно-організаційне і теоретично-концептуальне забезпечення реалізації зовнішньої політики (організаційно-правова, ринкова структура, сформована теоретично-прикладна концепція побудови зовнішніх зв'язків, пріоритетні напрями інтеграції до глобальної економіки).

За своєю сутністю зовнішньоекономічна торговельна політика країни виступає як цілеспрямована діяльність, метою якої є втілення внутрішньої і зовнішньої політики держави через використання таких інструментів державного управління, які спрямовані на повноцінне співробітництво в середовищі глобального господарства за умов дотримання національних економічних інтересів країни, безпеки населення, послідовної економічної самостійності і забезпечення державного суверенітету України, водночас гарантуючи динамічний активний економічний розвиток і зростання

добробуту мешканців. Важливою складовою зовнішньоекономічної торговельної політики є державна митна політика як сформована система принципів та напрямів діяльності країни у сфері захисту митних інтересів та забезпечення засад митної безпеки України, регулювання потоків зовнішньої торгівлі товарами, захисту внутрішнього ринку і національних товаровиробників, активного розвитку економічної системи України та її повноцінної інтеграції до світового економічного простору.

Якщо спробувати узагальнити підходи щодо розроблення і реалізації державної зовнішньоекономічної політики, то зазначимо, що вітчизняні вчені у своїх визначеннях пов'язують зовнішньоекономічні зв'язки з зовнішньоекономічною політикою, яку ототожнюють із своєрідним "політичним оформленням" названих зв'язків; визначають зовнішньоекономічну політику як множину заходів національного рівня стратегічного характеру щодо використання економічного потенціалу держави на міжнародному рівні та задоволення внутрішніх потреб за рахунок товарів та послуг іноземних виробників. Також під зовнішньоекономічною політикою держави слід розуміти належну діяльність стосовно визначення системи регулювання зовнішньоекономічних відносин та оптимізації участі суб'єктів країни у міжнародному поділі праці. Окремі науковці пропонують розглядати зовнішньоекономічну політику країни в контексті реалізації міжнародної торговельної політики з точки зору сукупності принципів, підходів, а також інструментів регулювання міжнародної торгівлі. Виходячи з цього також пропонується визначати міжнародну торговельну діяльність в якості цілеспрямованого впливу держави на стан розвитку відносин торговельного характеру з іншим країнами [85].

Таким чином, міжнародна торговельна політика має орієнтацію на регулювання міжнародних товарних потоків між країнами і охоплює інвестиційну, експортну та імпортну політику. Під міжнародною інвестиційною діяльністю розуміють діяльність, пов'язану з експортом та імпортом інвестиційних ресурсів, технологій, послуг; реалізацією спільно з

іншими державами інвестиційних проектів; створенням підприємств на спільних засадах; розвитком інтеграційних процесів у різноманітних сферах. Експортна політика спрямована на реалізацію на світовому ринку вітчизняної продукції, яка має виражені конкурентні переваги порівняно із іноземними товарами, по факту експортна політика держави має орієнтацію на реалізацію цілісного експортного потенціалу країни на світовому ринку за допомогою організації вивезення вітчизняних товарів (реалізації послуг) у глобальному середовищі. Стосовно імпортної політики, то вона покликана регулювати процеси ввезення товарів (купівлі послуг) до країни для забезпечення захисту національного ринку від іноземної конкуренції і успішного задоволення внутрішніх потреб за рахунок товарів, вироблених за кордоном.

Виходячи з викладеного вище, державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності є системою, тому нам слід розкрити її базові складові (рис. 1.2). Зокрема, в якості мети та завдань державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності варто назвати:

– підтримку збалансованості економічного розвитку та оптимальної рівноваги попиту і пропозиції на вітчизняному ринку;

– оптимізацію структурних зрушень у вітчизняній економіці;

– створення сприятливих умов для інтегрування економіки до сформованої системи міжнародного поділу праці на світовому рівні та її адаптування до зрушень в розвитку економіки провідних країн-технологічних лідерів;

– сприяння захисту економічних інтересів суб’єктів господарської діяльності, які беруть участь у зовнішньоекономічних операціях;

– забезпечення рівних можливостей для розвитку вітчизняних суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від їх форм власності та сфер господарської діяльності;

– сприяння збалансованому розвитку конкуренції та запобігання проявам монополізації зовнішньоекономічної діяльності.

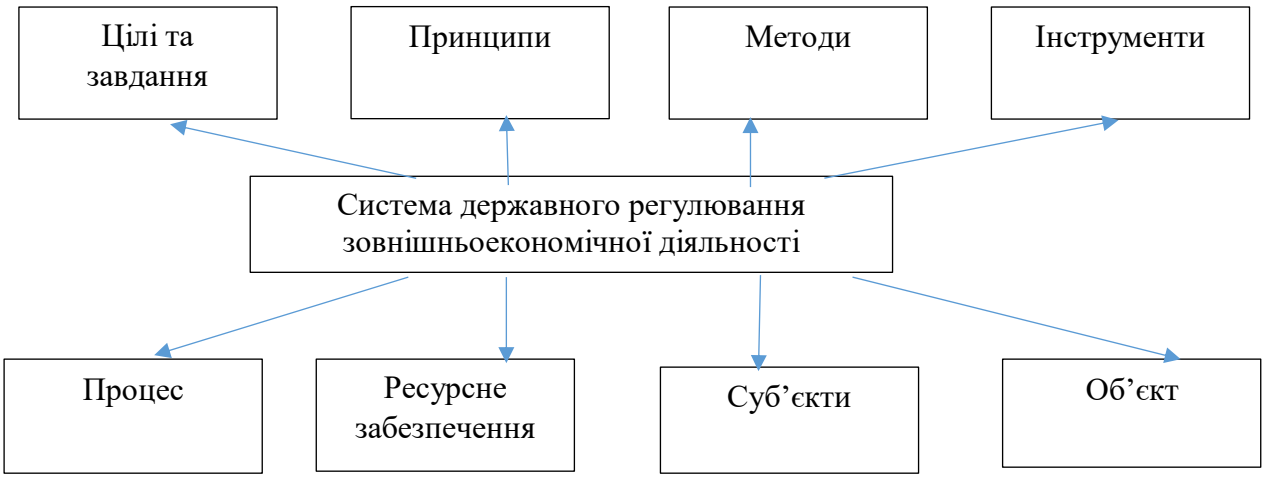

Рис. 1.2. Система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Розроблено автором

Зазначимо, що зовнішньоекономічна діяльність – це спосіб долучення економіки певної країни до сформованої системи світового господарства, до чинних процесів міжнародного поділу праці та міжнародного виробничого співробітництва, що стає актуальним в умовах активних тенденцій до глобалізації економічного життя. Проте матеріальною основою зовнішньоекономічної діяльності виступає сформований зовнішньоекономічний комплекс країни та її регіонів як сукупність галузей, об'єднань, підприємств і організацій, які здійснюють виробництво продукції для експорту або використовують імпортовану продукцію та практично втілюють інші види і форми зовнішньоекономічної активності.

Основним завданням для подальшого розвитку зовнішньоекономічного комплексу будь-якої країни є поєднання виробничих і зовнішньоекономічних видів діяльності в суцільну, органічно функціонуючу систему. Під регулюванням зовнішньоекономічної діяльності розуміють сформовану систему заходів, які охоплюють пряме законодавче регулювання інвестиційної, експортної та імпортної діяльності суб'єктів підприємництва з організаційно-економічними важелями (податки, ставки мита, декларування

товарів, валютні обмеження), яка покликана здійснювати захист і сприяти покращенню структури внутрішнього ринку країни.

За таких умов важливим є забезпечення оптимального державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, яке слід розглядати у двох аспектах: у глобальному плані – з позицій регуляторного впливу держави на зовнішньоекономічну діяльність у загальному аспекті; у вузькому значенні – як вироблення і реалізацію конкретної зовнішньоекономічної політики. Таким чином державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності виступає системою інструментів законодавчо-нормативного, виконавчого і управляючого характеру, спроможних удосконалити процеси зовнішньоекономічної діяльності в інтересах безпеки національної економіки. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності передбачає формування певних умов та інструментів для забезпечення ефективного розвитку господарських відносин в різних країнах.

Для будь-якої країни важливим є розроблення такого механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб’єктів підприємницької діяльності, використання якого забезпечить змогу на практиці активізувати експортну діяльність, водночас забезпечити запобігання процесам зловживання та переходу цієї діяльності до тіньового сектору вітчизняної економіки. Відповідно ключовими принципами регулювання зовнішньоекономічної діяльності залишаються зрозумілість, послідовність, логічність, безперервність, справедливість, передбачуваність, пропорційність імплементованих заходів [37].

Відповідно метою формування механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є обґрунтування таких методів, важелів та інструментів державного впливу, а також способів їх використання, що матимуть стимулюючий вплив на активний розвиток експортної діяльності, перш за все в галузях та сферах, які виробляють продукцію з високою часткою доданої вартості, високотехнологічну та інноваційну продукцію, яка

характеризується високою конкурентоспроможністю на зовнішніх ринках збуту.

На практиці всі існуючі методи регулювання зовнішньоторговельної діяльності поділяють на дві групи: адміністративні методи, що є короткотерміновими і мають обмежувальний або фіскальний характер, через них держава здійснює кероване управління у сфері зовнішньої торгівлі для ефективного впливу на динаміку певних процесів, виходячи з національних інтересів; економічні методи, що характеризуються довготривалою дією, є регулюючими і використовуються для сприяння успішного розвитку національної економіки та забезпечення надходжень до державного бюджету від зовнішньої торгівлі, що будемо розглядати у наступних питаннях.

1.2. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Сучасна позиція інтеграції входження економіки України у систему глобального розвитку передбачає потребу у використанні таких економічних елементів, які спроможні забезпечувати ідентичні конкурентні умови для провадження господарської діяльності усіма економічними суб'єктами і реалізовувати пріоритети державного управління сфери зовнішньоекономічних процесів в Україні. Вітчизняні вчені розглядають їх як інструменти впливу держави на загальну ситуацію, що відбувається в економіці і стосуються застосовуваних методів і інструментів державного управління, що стосуються системи митно-тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [4].

Науковці навели переконливі аргументи, що обґрунтовують вагомість застосування засобів державного регулювання економіки, щоб досягнути успішного функціонування господарських систем в ринкових умовах. На переконання М. Портера, провідною залишається роль уряду в забезпеченні конкурентоспроможності країни, коли він має виступати у ролі каталізатора та інноватора, уряд повинен стимулювати підприємства до конкуренції на більш високих рівнях навіть в дуже складних умовах. Самі підприємства

мають створювати високорозвинені та ефективні галузі, які спроможні бути конкурентоспроможними на міжнародних ринках. Тому державні органи мають значущу роль у контексті розвитку, коли дії уряду сприяють вирішенню наявних проблем і окреслюють перспективи розвитку для підприємств. Державна політика розвитку – це така політика, яка формує відповідне середовище, перебуваючи в якому, підприємства можуть зміцнювати власні конкурентні переваги без прямого втручання уряду. Уряд лише покликаний заохочувати трансформації або зміни, сприяти активізації внутрішній конкуренції, стимулювати створення інновацій, тобто формувати сприятливі умови для підвищення конкурентоспроможності як на внутрішньому ринку, так і у зовнішньому економічному просторі [4].

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності передбачає створення сприятливих умов та механізмів для належного розвитку відносин суб'єктів господарювання і має на меті досягнення таких цілей [71, с. 181]:

– сприяння збалансованості економіки та внутрішньої ринкової рівноваги;

– стимулювання прогресивних структурних зрушень в економічній системі;

– створення сприятливих передумов для інтеграції економіки України у систему міжнародного поділу праці та її наближення до ринкових структур інших країн;

– належний рівень захисту свобод та економічних інтересів суб'єктів ЗЕД;

– гарантування рівних можливостей для всіх суб'єктів зовнішньоекономічних відносин незалежно від форм власності.

Принципи державного регулювання ЗЕД [71, с. 181]:

1) адекватність національним інтересам та забезпеченню економічної безпеки країни;

2) врахування вимог сучасного світового розвитку, міжнародного поділу праці, глобалізаційних проявів;

3) формування новітньої моделі зовнішньоекономічного розвитку, орієнтованої на європейську інтеграцію;

4) забезпечення оптимальних параметрів відкритості національної економіки відповідно до світових стандартів;

5) паритетність у відносинах з іншими державами;

6) демократизація, демонополізація та деідеологізаціїя зовнішньоекономічних відносин;

7) підтримка експортного виробництва на основі досягнення критеріїв ефективності та конкурентоспроможності.

З юридичної точки зору ЗЕД є господарською діяльністю і передбачає використання відомих загальних методів регулювання: метод автономних рішень (передбачає добровільну участь у зовнішньоекономічних відносинах; здійснення будь-яких видів зовнішньоекономічних операцій, окрім заборонених); метод владних приписів (відповідність обов'язковим моделям правовідносин, визначеним законодавством); метод рекомендацій (регулювання поведінки суб'єктів господарських відносин шляхом рекомендованих моделей відповідних правовідносин) [71, с. 184].

На нашу думку, основною метою державного втручання у сферу зовнішньоекономічних відносин є забезпечення позитивних зовнішніх умов для економічного розвитку. Платформою державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності для країн з різним рівнем економічного розвитку є саме вплив законодавчих і виконавчих органів відповідно до пріоритетів національної економічної політики. Розглянемо конкретні завдання державного механізму регулювання [42]:

- створення надійної юридичної бази та організаційної структури для підтримки зовнішньоекономічної діяльності;

- оптимізація і раціоналізація поточного стану торговельного і платіжного балансів країни;

- підтримка стабільного курсу національної валюти;

- запобігання виникненню небажаних перешкод ефективній реалізації зовнішньоекономічних операції;

- своєчасне розв'язання торговельних конфліктів з основними торговельними партнерами;

- надання гарантій усім учасникам зовнішньоекономічної діяльності.

Названі завдання обґрунтовують набір методів та інструментів державного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності та силу їх впливу на внутрішній механізм національного ринкового середовища. Тому критерії державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності включають наступне:

- форма впливу на суб'єкти ЗЕД;

- засоби впливу на суб'єкти ЗЕД;

- очікувані результати цього впливу;

- використання тарифних заходів як засобу регулювання.

Класифікація державного регулювання економіки охоплює прямі і опосередковані методи, економічні (фінансово-бюджетні, кредитно-грошові), адміністративні, стимулюючі, обмежуючі, тарифні (митні) і нетарифні методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Рис. 1.3. Класифікація методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Систематизовано автором

Також існує класифікація, яка поділяє методи державного регулювання на певні групи: правові, адміністративні та економічні. Правові методи розглядають як систему законів та законодавчих актів, що регламентують діяльність суб'єктів господарювання (іншими словами вони визначають правовий простір). До них відносять закони, постанови, рішення, укази, нормативні акти.

Під адміністративними методами розуміють набір методів прямого впливу, які діють на умови функціонування ринкових суб'єктів. Серед них називають такі:

– обґрунтування важливих або стратегічних цілей та напрямів економічного розвитку та їх практичне втілення в планах і цільових програмах;

– виконання державних замовлень і контрактів на постачання певних видів продукції, виконання робіт або надання послуг;

– надання державної підтримки програмам, замовленням і контрактам;

– встановлення нормативних, правових та адміністративних вимог до якості та сертифікації технології та продукції та правових й адміністративних обмежень стосовно виробництва певних видів продукції.

Своєю чергою економічні методи (інструменти) державного регулювання економіки мають відношення до створення державою фінансових або матеріальних стимулів, які спроможні впливати на забезпечення економічних інтересів суб'єктів господарської діяльності (відносять до групи методів непрямого або опосередкованого впливу). Серед основних економічних методів регулювання економіки слід виокремити бюджетно-податкову, грошово-кредитну, фінансову, митну політику та економічне прогнозування і планування [76, с. 21].

Серед поширених та сучасних заходів регулювання зовнішньої торгівлі виділяють групу так званих заходів оперативного регулювання, які умовно поділяють на тарифні і нетарифні. Перші ґрунтуються на використанні Єдиного Митного тарифу України та окремих (особливих) видів мита, що

регламентовані відповідними Законами України. Вони за своєю сутністю є економічними і запроваджуються через ринковий механізм, спрямовуються на підтримку вітчизняного виробника шляхом використання засобів подорожчання імпорту і впливають на отримані фінансові результуючі показники діяльності суб'єктів сфери ЗЕД. Основами тарифного (немитного) регулювання зовнішньоекономічної діяльності є сукупність таких принципів: юридично-правової рівності і недопущення дискримінації, верховенства закону, обов'язковості, стабільності, економічної обґрунтованості, компетенції та єдиного підходу.

Під нетарифним регулюванням розуміють комплекс заходів, що мають заборонний і обмежувальний характер, прямо або опосередковано обмежують імпортні надходження іноземних товарів та іноземних послуг в межі внутрішнього ринку країни чи взагалі його забороняють. Вони передбачають процеси ліцензування, використання тарифних квот, субсидій, повну або часткову заборону (ембарго), національні і міжнародні технічні інструкції і регламенти, стандарти або прописані процедури підтвердження належної відповідності, фінансові та цінові механізми [46].

Цілком обґрунтовано, що кожна країна напрацьовує свій власний механізм синтезування методів прямого і непрямого регулювання, він визначається різним рівнем розвитку ринкових відносин в країні, фінансовим станом, поточною економічною ситуацією у національній економіці. Практика показує, що сучасні процеси розвитку ринкових відносин, залучення до процесів регулювання ринкових інститутів обумовлюють те, що методи прямого впливу, тобто адміністративні, в більшості поступаються місцем опосередкованим (економічним) і починають вже відіграють скоріше другорядну роль. Хоча приклади їх використання свідчать про те, що в певний момент наявний ринковий механізм та чинні економічні засоби державного регулювання економіки показують неефективність, виявляються недостатніми або працюють повільно. Україна може виступати також як приклад. Тому можна зробити висновок, що існуюча класифікація методів державного

регулювання досить умовна, а названі нами методи є не альтернативними, а скоріше взаємодоповнюючими.

Серед сучасних поглядів на сутність зовнішньоекономічної політики держави слід виокремити такий підхід, який визначає її як міжнародне економічне співробітництво, яке може реалізовуватися у таких інституційних формах, як: двостороннє міжнародне економічне співробітництво; співпраця окремої держави з різними міжнародними організаціями на засадах повноцінного або асоційованого членства; економічне співробітництво конкретної держави з визначеною групою держав; співробітництво держави за посередництва певної міжнародної організації з іншими державами, які можуть мають або не мати членства у ній. Механізмам та засобам, що покликані сприяти втіленню зовнішньоекономічної політики, має бути притаманний юридичний характер, тобто оформлення у вигляді відповідних правових норм, дотримання яких контролюється наглядовими інструментами та інститутом відповідальності [52].

Як показує світова практика, що склалася у сфері міжнародної торгівлі, основними і поширеними інструментами процесів регулювання експортно-імпортних операцій історично були нетарифні методи, передусім кількісні експортні та імпортні або обмеження. Співпраця країн у межах міжнародних торговельних організацій сприяла тому, що відбулася лібералізація експортно-імпортних відносин, започаткувалися процеси усунення бар'єрів і перешкод на шляху активізації міжнародної торгівлі, дещо звузилась сфера застосування квот або кількісних обмежень, скасовано валютно-фінансові обмеження в галузі ЗЕД. Пріоритети митного регулювання розвинених країн поступово почали переміщуватись до сфери тарифних методів державного регулювання і поступового зниження рівня митних тарифів. На користь тарифного регулювання свідчить те, що воно включає цілий набір більш осучаснених заходів фінансового та економічного напрямів, які впливають на економічні інтереси суб'єктів господарювання, створюючи перешкоди для проникнення іноземної конкурентоспроможної продукції на внутрішній ринок країни.

Проте принципова структура інституцій, які покликані управляти зовнішньоекономічною сферою, в країнах з різним рівнем розвитку приблизно однакова, як правило вона охоплює більшість основних поширених методів та інструментів системи державного регулювання економіки. Водночас в усіх країнах використовується цілісна система заходів непрямих обмежень, або непрямого протекціонізму. Серед них слід назвати: технічні бар'єри, внутрішні податки і збори, різноманітні адміністративні правила використання імпортних товарів. Слід мати на увазі, що існує ціла низка інших положень, що безпосередньо не перешкоджають імпортним поставкам, але створюють певні перешкоди для їх ввезення на територію країни [42]. Погоджуємося, що в умовах дії Угоди про асоціацію між Україною та ЄС такі питання набувають домінуючого характеру, оскільки застосування країною комплексу дієвих методів та інструментів регулювання економіки покликані сприяти системному захисту актуальних зовнішньоекономічних інтересів кожної країни, безпеки зовнішньоекономічної діяльності на достойному рівні у межах глобалізованого світового господарства.

Інституційне забезпечення є важливим чинником ефективного функціонування національної економічної системи загалом окремого напряму зовнішньоекономічної діяльності зокрема. До функцій держави належить покращення інституційного середовища, передусім шляхом запровадження і підтримки діяльності інститутів законодавчої та виконавчої влади для досягнення суспільних інтересів.

В Україні комплексна система регулювання зовнішньоекономічної діяльності оптимально реалізується самою державою, а також недержавними органами управління економікою (товарно-фондові і валютні біржі, галузеві асоціації, громадські організації, торгово-промислові палати) для формування сприятливих умов стосовно повноцінного долучення економіки нашої країни в сформовану систему міжнародного поділу праці; забезпечення захисту економічних інтересів держави та інтересів суб'єктів ЗЕД; підтримки конкуренції та ліквідації проявів монополізму у сфері зовнішньоекономічної

діяльності; стимулювання якісних структурних зрушень в економіці; забезпечення збалансованості економічного розвитку і рівноваги внутрішнього ринку.

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності регіону відбувається в певному інституційному середовищі. До сфери управління зовнішньоекономічною діяльністю залучені органи місцевого рівня, які провадять цю діяльність у межах своєї компетенції. Активізації подальшого повноцінного розвитку сфери зовнішньоекономічної діяльності у регіональному розрізі має сприяти активна реалізація загальнонаціональних та регіональних стратегій або програм як базових інструментів та доцільних заходів державного регулювання системи зовнішньоекономічної діяльності. Реалізація цих програм спрямована на активний розвиток зовнішньоекономічної діяльності, стимулювання експортних поставок товаровиробників; розвиток регіонального експортного потенціалу, покращення його структури.

Зупинимося на розгляді діяльності Торгово-промислових палат України. Їх основна задача полягає у наданні допомоги суб'єктам ЗЕД, представленні інтересів її членів у державних органах України, у міжнародних економічних організаціях, сприяти активному розвитку зовнішньоекономічних зв'язків вітчизняних підприємців за допомогою комунікаційної та організаційної діяльності. Самі по собі торгово-промислові палати України є активними учасниками різноманітних двосторонніх та багатосторонніх угод із важливими партнерами з різних країн світу, змістом яких є активний обмін діловими інформаційними ресурсами, сприяння вітчизняним та іноземним підприємцям у пошуку навійних партнерів у сфері виробництва і торгівлі, участь в обміні делегаціями, організація курсів, навчання і підвищення кваліфікації, допомога у проведенні виставок та ярмарок, організація семінарів, он-лайн лекцій, участь у європейських та міжнародних програмах. Палати надають послуги з експертизи і контролю якості продукції, оцінки різного виду майна, кількості та рівня комплектності імпортних та експортних

поставок за дорученням українських та іноземних клієнтів, здійснюють експертизу та сертифікацію товарів і послуг, проводять митне декларування зовнішньоторговельних вантажів, організовують PR-супровід та рекламні кампанії, проводять експертну оцінку та засвідчення форс-мажорних обставин у зовнішній торгівлі, надають юридичні та організаційні послуги з реєстрації товарних знаків і переклади різними мовами [61].

Отже, національний рівень в системі економічного регулювання зовнішньоекономічної діяльності виокремився через те, що країни та їх уряди спрямовують свою активність на досягнення результату, а саме: комплексу національних інтересів. З макроекономічного погляду зору саме завдяки успішній реалізації такого регулювання реально досягнути критерію внутрішньої економічної рівноваги, яка безпосередньо стосується політики зайнятості та зовнішньої економічної рівноваги, і тісно пов'язується з політикою, що застосовується стосовно регулювання платіжного балансу.

Відповідно сьогодні кожна держава розробляє та запроваджує власну політику стосовно зовнішньоекономічної діяльності, ухвалює свою власну національну структуру митних тарифів. Високорозвинені країни очолюють процеси лібералізації у сфері міжнародної торгівлі та формують зовнішньоекономічні відносини

Варто зазначити, що будь-яка держава на міжнародну рівні створює свою особливо унікальну національну систему управління і регулювання позицій вітчизняного бізнесу у сформованому висококонкурентному міжнародному середовищі. Проте сьогодні процеси інтернаціоналізації суб'єктів підприємництва і країн формуються за активної підтримки та участі певних міжнародних об'єднань, союзів, співтовариств, а також чинних міжнародних організацій. У сукупності всі вони спроможні надавати реальну допомогу сфері міжнародного бізнесу вирішувати його актуальні фінансові та економічні проблеми [9].

Необхідність розв'язання проблем, що випливають з інтеграції до світової економічної спільноти, підвищує роль держави, вона повинна

виконувати функції головних агентів, що забезпечують випереджальний розвиток тих сфер економіки, які можуть забезпечити їх конкурентоспроможність на міжнародних ринках, гарантом розвитку сфери високих технологій, знаннєвої економіки, інформатизації суспільства. Тому нині в Україні актуалізується проблема розроблення і обґрунтування напрямів та створення і підтримки ефективної системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, створення дієвого і надійного організаційно-правового механізму, застосування системи ефективних регуляторних механізмів.

1.3. Зміст та базові принципи Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС

Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого (надалі – Угода) формує якісно нову платформу взаємовідносин з країнами-членами ЄС на засадах "політичної асоціації та економічної інтеграції" та виступає стратегічним напрямом системних реформ в нашій країні. Із застосуванням цієї Угоди, ЄС розпочав процес ухвалення угод нового типу – про асоціацію з географічними країнами-сусідами, які за своєю сутністю охоплюють достатньо широке коло аспектів взаємного інтересу та пропонують поглиблену співпрацю на використанні нового принципу обумовленості (conditionality). Угода є прогресивним двостороннім документом, який ж ширшим порівняно із угодами про асоціацію, які були укладені співтовариством раніше з країнами Центральної та Східної Європи. Нашу Угоду можна вважати важливим кроком на шляху гармонізації до подальших кроків, а саме: укладення договору про вступ до ЄС. Угода за кількісними та якісними параметрами, обсягом і тематичним змістом є найбільшим міжнародно-правовим програмним документом за всю історію нашої країни та найбільшою міжнародною угодою з третьою країною, які

коли-небудь укладало ЄС. Чинна Угода складається із преамбули та семи розділів [77] (табл. 1.1.):

Таблиця 1.1

Структура Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС

Назва	Зміст
1. Загальні принципи	Визначено, що базою є принципи взаємної поваги до демократичних принципів, прав людини, основоположних свобод, верховенства права, суверенітету й територіальної цілісності, вільної ринкової економіки, непорушності кордонів, забезпечення належного врядування, протидія розповсюдженню зброї масового знищення, боротьба з проявами корупції та формами транснаціональної організованої злочинності й тероризму, сприяння сталому розвитку економіки
2. Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співпраця та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики	Зазначено, що Сторони розвиватимуть політичний діалог у всіх сферах, які є предметом спільного інтересу для поступового наближення їх позицій з питань формування зовнішньої політики, безпеки та оборони
3. Юстиція, свобода та безпека	Встановлює, що однією з цілей є зміцнення співпраці в галузі правосуддя, свободи та безпеки для забезпечення верховенства права та поваги до прав людини й основоположних свобод
4. Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею	Передбачена поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі, яка визначає правову основу лібералізації переміщення товарів, послуг, капіталів, робочої сили між Україною та ЄС, регуляторне наближення, спрямоване на поступову інтеграцію економіки України до внутрішнього ринку ЄС
5. Економічне та галузеве співробітництво	Розділ містить положення стосовно цілей, завдань, напрямів та форм співпраці між Україною та ЄС у 28 сферах (сфери перераховуються та деталізуються)
6. Фінансове співробітництво	Визначає положення фінансової співпраці між Сторонами, принципи боротьби з шахрайством, передбачає зобов'язання ЄС щодо надання допомоги Україні, регулювання порядку та принципів використання коштів ЄС
7. Інституційні, загальні та прикінцеві положення	Формування інституційного механізму реалізації завдань у сфері європейської інтеграції та виконання Угоди

Джерело: [67]

Угода містить 486 статей, 44 додатки, 3 протоколи. Також до Угоди додано одну декларацію, вчинену Україною [67].

Позитивне значення Угоди про асоціацію для нашої країни варто розглядати крізь контекст двох пріоритетів: по-перше, покрокової інтеграції України до ЄС, а, по-друге, стратегії соціально-економічного та політичного розвитку України.

Першою серед визначених цілей Асоціації зазначено сприяння поступовій гармонізації України та країн-членів ЄС, ґрунтуючись на спільних цінностях і важливих привілейованих відносинах, а також поглибленню безпосередньої участі України в спільних політиках, програмах та інституцій ЄС. Інші цілі згруповано за галузевими характеристиками і вони торкаються наступних [38]:

1. Політичний діалог та реформування: забезпечити необхідні межі для стабільної політичної співпраці в усіх сферах, що становлять спільний інтерес.

2. Зовнішня політика та безпека: сприяти, зберігати і зміцнювати мир, стабільність та безпеку у регіональному та міжнародному вимірі відповідно до принципів міжнародних організацій та їх програмних документів: Статуту ООН, Гельсінського Заключного Акту ОБСЄ і цілей Паризької хартії для нової Європи.

3. Торговельно-економічна співпраця: започаткувати передумови для тісних економічних та торгівельних контактів, які сприятимуть поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, передусім завдяки формуванню поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі, стимулювати наміри України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, зокрема через поступове наближення законодавчих норм до законодавства країн-членів ЄС.

4. Юстиція, свобода та безпека: стимулювати співпрацю у зазначеній сфері для забезпечення верховенства правових норм і безумовної поваги до прав людини і основоположних свобод.

Угода про асоціацію вже є новітнім етапом у процесі розвитку договірних відносин між Україною та ЄС, який охоплює політичну асоціацію та соціально-економічну інтеграцію, і визначає прогрес до подальших амбітних перетворень. Угода про асоціацію забезпечує спільну підтримку

тісних і довготривалих зв'язків на засадах спільних цінностей відповідно до демократичних норм і засад, верховенства права, ефективного державного управління, прав і базових свобод особи.

Зазначимо, що Угода характеризується широким спектром галузевого співробітництва. Мається на увазі, що амбітна та інноваційна за своєю сутністю Угода – це детально визначений напрям трансформацій динаміки взаємо відносин між Україною та ЄС задля підтримання основних реформ, відновлення і забезпечення зростання економіки, реалізації державного управління і галузевого співробітництва у більш ніж 30 сферах, серед яких енергетична сфера, транспортна система, охорона навколишнього середовища, співробітництво у галузі промисловості та малого і середнього бізнесу, соціальний розвиток і захист, забезпечення рівноправ'я, захист прав споживачів, освітній процес, навчання і молодіжна політика, а також співробітництво у культурній сфері.

Щодо сфери торгівля і суміжних питань, то тісніша економічна інтеграція завдяки їм стане амбітним стимулом для забезпечення економічного зростання цілої країни. Для цього заплановано наблизити законодавчі норми, вимоги і стандарти нашої країни до співтовариства. Виходячи з того, що торгівля виступає основним елементом Угоди про асоціацію, вона створюватиме можливості для розвитку бізнесу на ринках ЄС і на території Україні, водночас сприятиме економічній модернізації й інтеграції. Такі процеси сприятимуть підвищенню існуючих стандартів виробленої продукції, якіснішого обслуговування населення і спроможності ефективно конкурувати на світових товарних ринках.

Ще однією характерною рисою Угоди є мобільність. Тобто Угода визначає вагомість та обґрунтованість запровадження безвізового режиму для громадян України за умов належного врегульованого та безпечного руху населення.

Поєднання широкого процесу наближення вітчизняного законодавства до стандартів ЄС та реалізація положень Зони вільної торгівлі забезпечать

перспективу економічної інтеграції до внутрішнього ринку Європейського Союзу. Це на практиці означає усунення майже усіх тарифів і бар'єрів у торговельній сфері, наданні послуг і здійсненні інвестування (передусім в енергетичній галузі). Коли Україна застосує відповідні норми ЄС, співтовариство відкриває доступ до внутрішніх ринків, наприклад, у таких галузях як державні закупівлі або важка промисловість [78].

Також Зона вільної торгівлі забезпечить формування сприятливого клімату для економічних взаємовідносин між Україною та ЄС, відкриватимуться нові торгові та інвестиційні можливості, отримає стимули конкуренція. Такі кроки виступають важливим інструментом для реструктуризації та модернізації економічної системи.

Стосовно наслідків скасування митних зборів після підписання Зони вільної торгівлі, то, така короткострокова втрата повною мірою окупиться збільшенням доходів, які бюджет отримає від акумуляції непрямих податків, які сплачуватимуть компанії, що використовуватимуть унікальні ринкові можливості, а також загальним покращенням економічних показників. У доповнення до коштів від міжнародних фінансових інституцій ЄС надаватиме фінансову підтримку стосовно бюджетних витрат, спрямованих на правові та інституційні реформи у сферах, пов'язаних з торгівлею. Зона вільної торгівлі забезпечить зниження тарифів, завдяки чому суб'єкти підприємницької діяльності обох сторін отримають економію в обсязі 750 млн. євро на рік (маючи на увазі скасування переважної більшості мит).

Розділ "Економічне та галузеве співробітництво" охоплює 28 глав, що стосуються співпраці в енергетиці, макроекономічної стабілізації, управління державними фінансами, статистики, податків, екології, транспортній сфері, співробітництва у космічній галузі, науки і техніки, промислової політики та політики розвитку підприємств, видобувної та металургійної промисловості, грошово-фінансових послуг, застосування корпоративного права, корпоративного управління, бухгалтерського обліку і аналізу, інформаційного суспільства, річки Дунай, аудіовізуальної продукції, туристичної сфери,

сільського господарства та розвитку сільських територій, рибальства і морської політики, захисту прав споживачів, співробітництва у сфері зайнятості, соціальної політики та політики рівних можливостей, охорони здоров'я, освіти, навчання і молоді, культури, спорту і фізичної активності, розвитку громадянського суспільства, транскордонної та регіональної співпраці, участі у чинних проектах і програмах європейських інституцій на основі поетапної гармонізації законодавчих норм України до правил ЄС, а також з урахуванням доцільності до міжнародних норм і стандартів [78].

На теперішній час країни-члени ЄС є одними з найбільших торговельних партнерів нашої країни, статистичні підтвердження цього ми наводимо у другому розділі роботи. Як ми вже зазначали, частина Угоди про асоціацію щодо поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі має на меті стратегічне спрощення режиму інституційного регулювання взаємної торгівлі та якісну гармонізацію норм, що регулюють зазначену сферу: як таких, що визначають внутрішні правила, так і таких, що регламентують зовнішньоторговельну політику країни. Загальною метою зони вільної торгівлі визначено поступову інтеграцію України до внутрішнього ринку ЄС. Як правило, угоди про вільну торгівлю охоплюють положення про усунення або істотне скорочення мита і митних податків, уніфікацію і спрощення процедур у взаємній торгівлі між Сторонами. Однак на практиці протягом останнього періоду проявилася тенденція до значного розширення сфер, які є предметом угод про вільну торгівлю. Тому вони отримали назву ЗВТ+ або угоди так званого "нового покоління", а у практиці власне ЄС "поглиблених та всеосяжних". Таким чином, поняття всеосяжної зони вільної торгівлі на практиці означає спрощення умов торгівлі не лише істотною часткою товарів (майже 95% усіх товарних груп), а й лібералізацію торгівлі послугами, активізацію потоків капіталу та платежів.

Також під поглибленою зоною вільної торгівлі розуміють поетапну гармонізацію у регуляторних напрямах, – стандарти, оцінка відповідності продукції стандартам, сертифікація, конкурентна політика, державні закупівлі

тощо. Тобто всеосяжність визначає доступ товарів на інші ринки або потенційну можливість розвитку стосовно певної економічно-торговельної діяльності на інших ринках. А поглибленість означає зближення внутрішніх правил економічної політики (сприяють виникненню економічних конкурентних переваг), існування подібних та рівних правил при здійсненні діяльності.

Разом з тим, зазначене вище певною мірою визначається домінуючими в державі чи союзі держав уявленнями стосовно цінностей та змістовного наповнення, сутності і завдань соціально-економічної моделі. Таким чином, метою положень Угоди про асоціацію стосовно створення зони вільної торгівлі є не лише усунення або істотне зменшення митних тарифів для понад ніж 95% тарифних позицій товарів та спрощення торгівлі послугами, а й положення стосовно інвестування, охорони інтелектуальної (промислової) власності, державних закупівель, конкурентної політики, транспатентності регулювання, сталого і гармонійного розвитку тощо.

Світовий досвід свідчить, що поширеним способом захисту внутрішнього ринку сьогодні є зовсім не мито (наслідки введення якого є несприятливими для загальної економічно ситуації), а зазвичай введення чи підвищення внутрішніх якісних стандартів як для промислових товарів (мають назву “стандартизація, метрологія, акредитація” тощо), так і для сільськогосподарської продукції (об’єднуються як “санітарні та фітосанітарні заходи”). Угода про асоціацію також покликана регулювати такі питання шляхом встановлення механізмів доступу до внутрішніх ринків, відповідних принципів, норм та процедур, сприяючи усуненню відповідних торговельних бар’єрів, запобігання їх виникненню.

Окремо розглянемо стило зміст розділу IV “Торгівля та питання, пов’язані з торгівлею”, який містить більше ніж два десятки протоколів, доповнень і декларацій, що ретельно прописують параметри лібералізації двосторонніх торговельних відносин, зокрема встановлені ставки митних тарифів та етапи їх зниження, положення стосовно правил визначення країни

походження товарів, аспекти наближення законодавчих норм України у нетарифному регулюванні, санітарні та фітосанітарні заходи, торгівля послугами, електронна комерція, державні закупівлі, норми конкуренції тощо. Важливою відмінністю цього розділу є те, що значна частина розділів охоплюють взяті зобов'язання України стосовно поступового зближення вітчизняного законодавства до європейського, передбачаючи належний рівень виконання, відкриття повноцінного доступу до внутрішнього європейського ринку. Маються на увазі такі сфери, як санітарні та фітосанітарні заходи, сервісні послуги, електронна комерція тощо. Загалом положення цього розділу передбачають зобов'язання у напрямі імплементації та практичного запровадження майже двох сотень європейських регламентів та директив, а також інших актів acquis ЄС, міжнародних угод і стандартів. Також Угода про Асоціацію містить багато положень щодо практичного застосування ратифікованих нашою країною міжнародних угод.

Створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС має відбуватися поетапно протягом десяти років. Результатами її запровадження стануть міцна економічна інтеграція, створення аналогічних торговельних умов, покращення інвестиційного клімату, забезпечення прозорості ведення бізнесу в Україні, збільшення можливостей вибору, підвищення рівня безпечності та якості товарів, зниження цін для вітчизняних споживачів, можливість доступу вітчизняних підприємств до ринків третіх країн завдяки імплементації прийнятих в усьому світі стандартів.

До набрання чинності Угодою Європейський Союз вже здійснив запровадження для нашої країни режиму автономних торговельних преференцій, на той час одностороннє з боку Європи усунення ввізних мит (стосовно 94,7% обсягу промислових товарів та 83,4% сільськогосподарських товарів та харчової продукції).

Оскільки з 1 січня 2016 року розпочалося тимчасове застосування Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в частині поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, у той час припинив свою чинність режим

автономних європейських торговельних преференцій для України, в рамках якого українському експорту в односторонньому порядку надавався доступ до ринку ЄС.

Нагадаємо, що 1 вересня 2017 року Угода про асоціацію між Україною та ЄС набрала чинності вже у повноцінному форматі. Протягом періоду з 1 жовтня 2017 року до 30 вересня 2020 року ще діяли надані ЄС Україні додаткові торговельні преференції на низку українських аграрних товарів. З 1 січня 2018 року до 31 грудня 2020 року діяли також додаткові торговельні преференції на таку продукцію як пшениця, кукурудза та ячмінь.

Відповідно до Угоди про асоціацію, розпочалося формування інституційного забезпечення, для активізації співробітництва з торговельно-економічних питань засновано спеціалізований двосторонній орган – Комітет асоціації Україна-ЄС у торговельному складі у форматі чотирьох підкомітетів: підкомітет з питань торгівлі та сталого розвитку, підкомітет з управління санітарними та фітосанітарними заходами, підкомітет з питань митного співробітництва, підкомітет з питань географічних зазначень.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що робота над створення зони вільної торгівлі полягатиме у наступному [25]:

- усуненні нашою країною та країнами-членами ЄС ввізних мит на переважну більшість товарів, які ввозяться на ринки один одного;

- впровадженні чинних правил та отримання сертифікатів визначення країни походження товарів, які є визначальною характеристикою застосування преференцій у торгівлі;

- приведенні нашою країною власних технічних регламентів, норм, процедур, санітарних та фітосанітарних процедур та заходів щодо безпечності використання харчових продуктів відповідно до європейських, через що продаж вітчизняних промислових товарів, аграрної і харчової продукції не передбачатиме додаткової сертифікації в Європі;

- встановленні обома сторонами взаємних сприятливих умов доступу до власних внутрішніх ринків послуг;

- запровадженні нашою країною європейських правил у сфері публічних закупівель, що сприятиме поступовому відкриттю ринку європейського публічних закупівель;

- спрощенні та уніфікації митних процедур та попередженні використання шахрайських схем, контрабанди, порушень митних правил, інших правопорушень у транскордонному переміщенні вантажів;

- посиленні нашою країною захисту прав об'єктів інтелектуальної та промислової власності.

Висновки до розділу

Беручи до уваги виявлені нами відмінності у трактуванні поняття "зовнішньоекономічна політика", відмічаємо їх обґрунтовану подібність у визначенні ключової мети зовнішньоекономічної політики будь-якої держави – захист внутрішнього ринку від іноземної конкуренції та національних інтересів на світовому рівні.

Для цього застосовують широкий перелік прямих і опосередкованих методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які охоплюють економічні (фінансово-бюджетні, кредитно-грошові), адміністративні, стимулюючі, обмежуючі, тарифні (митні) і нетарифні (немитні). Будь-яка держава на світовому рівні формує свою власну національну систему управління і регулювання позицій вітчизняного бізнесу у конкурентному міжнародному середовищі.

Зміст та напрямки зовнішньоекономічної політики України на теперішній час зазнають трансформаційних змін з урахуванням євроінтеграційного вектору розвитку нашої країни. Один з пріоритетів – створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, яка має формуватися поетапно протягом 10 років. Результатами її запровадження стануть економічна інтеграція, створення сприятливих торговельних умов, покращення інвестиційного клімату, забезпечення прозорості ведення бізнесу та ін.

РОЗДІЛ 2
РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності у межах дії Зони вільної торгівлі

Результати проведеного аналізу розвитку процесів, що описують зовнішньоекономічну діяльність, дозволили виявити низку чинників, які зумовлювали важливість обґрунтування і розроблення сучасних засад зовнішньоекономічної політики України. Серед них слід назвати наступні:

- певну незбалансованість структури зовнішньоекономічних операцій при одночасному формуванні від'ємного сальдо зовнішньоторговельного балансу;

- диспропорційність експорту та імпорту товарів, яка розкривається у значній питомій вазі сировинної продукції і напівфабрикатів у загальній структурі експорту, домінуванні енергетичних ресурсів і машинобудівної продукції у структурі імпорту;

- незначні обсяги та помірні темпи зростання обсягів прямих іноземних інвестицій, що вкладаються інвесторами у національну економіку;

- домінування низькотехнологічної продукції у загальному обсязі виробництва вітчизняної промисловості;

- потужний вплив результатів зовнішньої торгівлі на динаміку валового внутрішнього продукту, постійне збільшення рівня відкритості національної економіки на глобальному рівні.

Зупинимося на аналізі ключових ризиків, що визначають процеси реалізації ефективної державної зовнішньоекономічної політики, серед них:

- гостра конкуренція виробників та постачальників на зовнішніх ринках збуту вітчизняної продукції, недостатній рівень технологічної конкурентоспроможності переважної більшості вітчизняних товарів;

- скорочення обсягів виробництва окремих товарних груп вітчизняної продукції на фоні зниження попиту на зовнішніх ринках;

- використання торговельних обмежень торговельними партнерами з окремих країн, що ускладнює доступ на вже відомі та потенційні ринки збуту [34].

У попередньому періоді з початку 2016 року був розпочатий процес реалізації чинних положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема Розділу IV в тимчасовому режимі. Це стосується загалом торгівлі та окремих питань, пов'язаних з нею, передусім створення і функціонування поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (скорочено – ПВЗВТ).

Протягом цього періоду мали місце помітні зміни у напрямі митного регулювання, зокрема зазначимо повне скасування або ритмічне зниження рівня ставок ввізного мита з боку обох країн та процеси адміністрування правил визначення походження товарів, застосування безмитних тарифних квот стосовно окремих товарів.

Зі свого боку європейська сторона певною мірою провела лібералізацію існуючого митного режиму для переважної більшості українських товарів. Це розпочалося у квітні 2014 році перш за все в режимі застосування автономних торговельних преференцій не для усіх товарів, спочатку було скасовано усі ввізні мита країн-членів ЄС для 94,7% вітчизняних промислових товарів, 82,2% аграрної продукції та 83,4% готової харчової продукції.

Для іншої частини вітчизняних експортних поставок до європейських країн відбулася неповна лібералізація доступу на ринки країн-членів ЄС завдяки наступним заходам:

1) використання поетапного зменшення та скасування імпортних мит країн-членів ЄС в період дії перехідних етапів відповідно до складеного Графіку, який регламентований Додатком І-А до Угоди про асоціацію;

2) встановлення цілого ряду тарифних квот, що мають на меті застосування безмитного експорту в межах заздалегідь визначеного обсягу (стосовно аграрної сфери і продуктів харчування).

Своєю чергою Україна розпочала процес скасування імпортних мит на товари з країн-членів ЄС й цей же час, тобто з 1 січня 2016 року, тобто від

початку дії зони вільної торгівлі між нашою країною та ЄС. Для окремих, так званих чутливих товарних груп Україна також застосовувала поетапне зменшення та повноцінне скасування імпортних мит щодо товарів походженням з країн-членів ЄС в межах дії названої зони вільної торгівлі в період дії перехідного етапу від 3 до 10 років. Водночас Україна запровадила на практиці безмитні тарифні квоти для трьох видів товарних харчових груп (м'ясо свинини, м'ясо птиці, цукор) та передбачила додаткові обсяги для двох з них.

Такі процеси для обох сторін є транспарентними та прозорими, з чинними ставками ввізних мит України, які застосовуються до імпортних товарів походженням з країн-членів ЄС в межах вільної торгівлі між Україною та ЄС завжди можна ознайомитися на сайті Міністерства економічного розвитку.

Потенційні переваги Зони вільної торгівлі для вітчизняних виробників [75]:

- безмитний доступ до важливого потужного і водночас найбільшого світового ринку для переважної більшості вітчизняної продукції (з початкового періоду дії схваленої Угоди Європа скасувала імпортні мита для переважної більшості товарних груп (це приблизно 99% тарифних ліній);

- рівноцінні конкурентні умови та збільшення кількісних обсягів експортних поставок на внутрішні ринки країн-членів ЄС;

- підвищення рівня і стандартів якості та безпеки використання вітчизняної продукції, зокрема на внутрішньому ринку;

- створення відомих українських брендів, які повинні мати розрізнювальну здатність та легкість упізнавання в межах всього світу;

- розширення переліку і номенклатури товарів і послуг на внутрішньому вітчизняному ринку;

- підвищення попиту на вітчизняну продукцію, зокрема на внутрішніх ринках третіх країн, що обумовлено запровадженням низки європейських стандартів;

- покращення структури вітчизняних експортних поставок у напрямі зменшення сировинної складової та зростання питомої частки високотехнологічних товарів, продукції з високою доданою вартістю, що виробляється з використанням вітчизняних виробничих потужностей.

Назвемо основні переваги від процесів євроінтеграції для громадян України:

- спрощення умов доступу до отримання більш якісної імпортної продукції різних виробників;

- підвищення якісних стандартів та безпеки використання українських товарів, що матиме місце водночас і на місцевих ринках;

- створення умов для реального підвищення існуючого рівня захисту прав споживачів при використанні товарів, які можуть становити загрозу для їхнього здоров'я та безпеки;

- зменшення цін на імпортну продукцію завдяки зниженню або скасуванню чинних ввізних мит України, що застосовуються для імпортованої продукції.

До теперішнього часу для України Європейський Союз все більше перетворюється на найбільшого торговельного партнера, це підтверджується аналізом ключових економічних показників перебігу зони вільної торгівлі, питома вага інтеграційного утворення становить понад 40% усього обсягу торгівлі України. Такі ж тенденції стосуються і окремих товарних груп, наприклад, за останні п'ять років країни-члени ЄС стали головними торговельними партнерами для нашої країни по аграрній продукції (понад 30% вітчизняного аграрного експорту спрямовується до Європи), в цій структурі домінують зернові, олійні культури та олії [26].

Протягом останніх років можна спостерігати позитивну динаміку у використанні нашою країною тарифних квот, встановлених ЄС, зокрема квотування товарів з високим ступенем переробки. Поза тим, фактичні експортні поставки для окремої частини квот значною мірою переважають безмитні поставки в межах окремих квот. Відмітимо, що у 2020 році вітчизняні

експортери скористалися 31 зі 40 встановлених тарифних квот в межах дії угоди про зону вільної торгівлі.

За офіційними статистичними даними національної інституції, а саме Міністерства економічного розвитку та торгівлі, на середину грудня 2020 року вітчизняними експортерами було повністю використано 11 тарифних квот на мед, оброблені томати, ячмінну крупу та борошно, виноградний та яблучний соки, оброблений крохмаль, продукти переробки солоду та крохмалю, кукурудзу, яйця, цукор, альбуміни, м'ясо птиці, зернову оброблену продукцію. Водночас на цей же час практично повністю було використано квоти на яйця та альбуміни (84,2%), крохмаль (99,3%), висівки, відходи та залишки (83,8%), часник (92,6%), солод та пшеничну клейковина (72,2%), пшеницю (77,9%), овес (65,7%), м'ясо птиці додаткова (65,4%) та інші.

Для порівняння, у 2019 році українськими експортерами було використано 32 тарифних квот, 2018 році – 32 тарифних квот, у 2017 році – 29 тарифних квот, у 2016 році – 26 тарифних квот. Бачимо, що тренд використання квот є висхідним, за чотири роки зростання відбулося з 26 тарифних квот до 32. Водночас українські експортери достатньо активно використовували існуючі можливості, що виникали в межах додаткових торговельних преференцій. Такі преференції Європейський Союз запровадив на низку аграрних та промислових товарів за ініціативи урядових структур України, вони набули чинності у 2017 році та тривали три роки. Повною мірою експортерами використано встановлені тарифні квоти на такі харчові продукти: мед, кукурудзу, оброблені томати, ячмінна крупа і борошно. Водночас використовувалися тарифні квоти на ячмінь і борошно з нього, гранули (13,2%), овес (9,7%) пшеницю (9,4%).

Підбиваючи підсумки, наголосимо на останніх досягненнях для розвитку аграрної сфери в межах Зони вільної торгівлі з ЄС протягом останніх п'яти років [25; 26]:

- у 2014 році мало місце активне зростання експортних поставок до країн-членів ЄС м'яса птиці;

- у 2015 році Україну приєднано до переліку третіх країн, яким дозволяється здійснювати експорт молока та молочних продуктів, столових яєць на внутрішній ринок країн-членів ЄС;

- у 2019 році мало місце підписання та ратифікація Угоди у вигляді обміну документами щодо м'яса птиці;

- у січні-листопаді 2020 року митні органи видали 98 124 сертифікатів EUR.1, з початку періоду застосування Зони було видано 415 329 таких сертифікатів;

- збільшується чисельність експортерів, орієнтованих на Європу, що отримали статус уповноваженого експортера, на основі цього вони можуть експортувати до Європи товари без постійного оформлення сертифікату EUR.1 (сьогодні таких підприємств налічується 266).

В 2014 році експортна поставки до країни ЄС реалізували 10002 українських компанії, у 2019 році – 14 545, січень-листопад 2020 року – 13 329.

У цьому ж році майже 200 українських підприємств отримали реальне право здійснювати експорт власної продукції на територію країн-членів ЄС, у 2019 року – 319 підприємств, у 2020 році – 33 (153 підприємств – виробників продукції для споживання, 180 – підприємств-виробників нехарчової продукції).

2.2. Аналіз динаміки та структури вітчизняної зовнішньої торгівлі

На теперішній час актуалізуються питання розвитку експортної активності вітчизняних підприємств, водночас потребує урахування низка ризиків, які пов'язані із їх присутністю на світових ринках товарів та послуг. Серед найбільш важливих глобальних трендів та подій теперішнього етапу виокремлюють аспекти міжнародного та регіонального рівнів: політизацію міжнародної торгівлі, посилення протекціоністських проявів, бурхливий розвиток бездокументарних форм міжнародної торгівлі, запровадження інноваційних торгових платформ, подальший розвиток глобальної ініціативи Китаю під назвою "Пояс та шлях", конкретизація торговельних умов та

регламентів між Великобританією та ЄС після Брекзиту, юридичну ратифікацію оновленої торговельної угоди між Канадою, США та Мексикою [19].

Виклики для зовнішньої торгівлі України вітчизняні вчені розглядають у розрізі двох груп: сприятливих (поглиблення інтеграції України в глобальний торговельний простір, усунення існуючих бар'єрів на зовнішніх ринках, розвиток інформаційних технологій, зростання обсягів електронної торгівлі, реалізація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зростання кількості міжнародних торговельних угод) та несприятливих або загрозливих (призупинення динаміки промислового виробництва на територіях Донецької та Луганської областей, уповільнення темпів зростання світової економіки, підвищення рівня ризику у налагодженні співпраці з українськими резидентами внаслідок існуючої політико-економічної нестабільності) [68, с. 144].

Якщо звернутися до статистичних даних, то зовнішня торгівля України у світовому розподілі є такою: на країни Європи припадає 38,7% експорту товарів з України, на країни Азії – 37,6%, СНД – 12,1%, Африки – 8,2%, Америки – 3,1%, Австралії та Океанії – 0,1% (рис. 2.1).

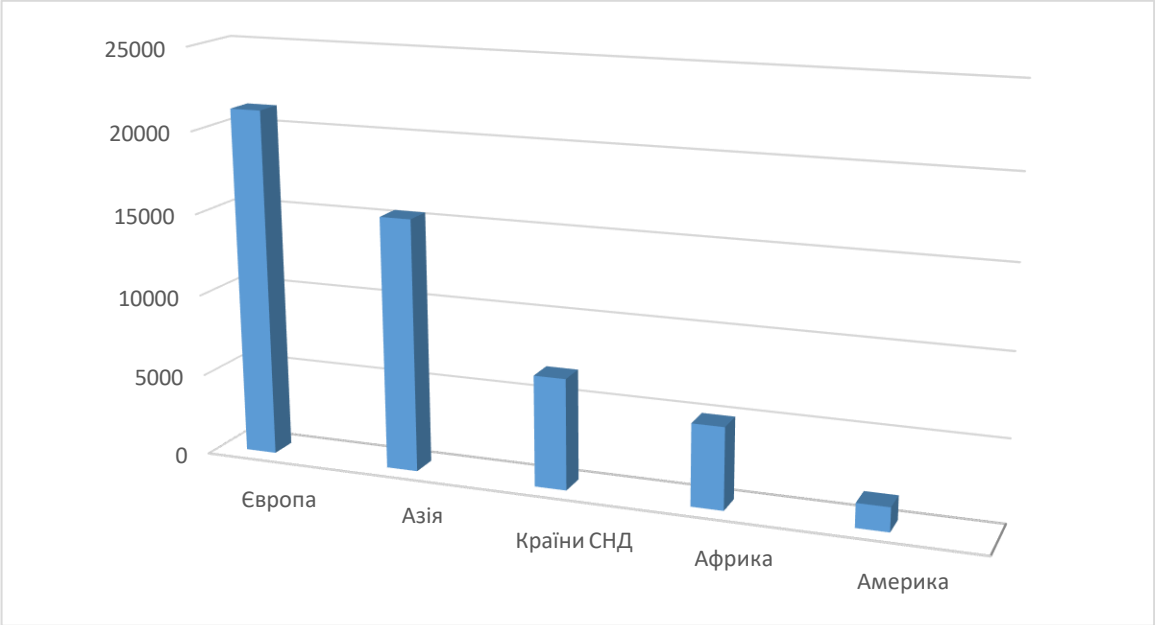

Рис. 2.1. Обсяги експорту товарів з України у розрізі континентів за результатами 2020 року, млн дол США

Загальні підсумки 2020 року показують, що сума експорту товарів та послуг становила 59,4 млрд. дол. США (порівняно з 2019 роком експорт товарів та послуг скоротився на 7,3% або на 4682,4 млн дол США). Найбільші торговельні партнери по експорту товарів та послуг представлені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

ТОП-15 торговельних партнерів України в експорті товарів і послуг

№ з/п	Країна-партнер	Сума експорту, млн дол. США	Питома вага, %
1	ЄС	22085,2	37,2
2	Китай	7223,0	12,2
3	РФ	5341,4	9,0
4	Туреччина	2581,9	4,3
5	США	2400,8	4,0
6	Індія	2068,8	3,5
7	Єгипет	1652,3	2,8
8	Білорусь	1449,5	2,4
9	Ізраїль	778,2	1,3
10	ОАЕ	766,6	1,3
11	Індонезія	737,7	1,2
12	Республік Молдова	737,4	1,2
13	Саудівська Аравія	725,3	1,2
14	Швейцарія	706,8	1,2
15	Ірак	608,2	1,0

Джерело: [27; 28]

За статистичними даними загальне негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами і послугами за 2020 рік зменшилося порівняно з попереднім 2019 роком до суми обсягом 255,5 млн дол. США, виявлений темп скорочення дорівнював 93,1% з 3689,1 млн дол. США.

Відмітимо, що товарний експорт з України зменшився за минулий рік на 1,7% і склав 49,2 млрд. доларів США, тому завдяки набагато істотному скороченню імпорту негативне торговельне сальдо зменшилося з 10,7 млрд дол. США до 4,8 млрд дол. США. Досить очікувано, що вплив пандемії на міжнародну торгівлю послугами був більш шкідливим. Показово, що експорт послуг зменшився на 28,5% до суми 11167,1 млн дол. США, зазначаємо, що за

той же час сальдо по послугах подовжує бути позитивним і дорівнювало 5957,9. Експерти відзначають, що найбільші тренди падіння обсягів експорту мали місце з березня по травень 2020 року, після цього динаміка обсягів експорту стабілізувалася, а вже після серпня можна було спостерігати перманентне збільшення обсягів експорту.

Рис. 2.2. Структура експорту товарів України у 2020 році

Джерело: [27; 28]

Загалом офіційна статистика засвідчує, що Україна сьогодні залишається глобальним гравцем у сфері міжнародної торгівлі. Це підтверджує той факт, що зовнішньоторговельні операції проводилися з 234 країнами та юрисдикціями. Серед найбільш важливих показників слід відзначити кардинальне зростання експорту вітчизняних товарів до В'єтнаму і Китаю (93% та 98% відповідно). Проте вперше за останній період мало місце зменшення експортних поставок до країн ЄС (на 10,3%). Також саме з країнами ЄС Україна показує найбільше негативне торговельне сальдо в обсязі 4,8 млрд дол. США (3,26 з них забезпечують операції з німецькими партнерами) [6].

Вітчизняні експерти основною причиною зростання товарного обігу нашої країни називають зростання світових цін на вагомі товарні позиції вітчизняного експорту. При цьому результати показують, що зростання по експорту кількісно було більшим за зростання імпорту. Хоча тенденцію до поліпшення існуючої ситуації у сфері зовнішньої торгівлі не вважають стабільною, що підтверджує зниження фізичних обсягів експорту основних товарів. Такі тенденції вступили у протиріччя із попередніми прогнозами СОТ, які демонстрували помірне зростання обсягів світової торгівлі товарами. Водночас позитивним моментом для вітчизняної економіки можна вважати вихід з попереднього "шокового" кризового етапу у сфері зовнішньої торгівлі, що був обумовлений наслідками пандемії. Іншою відмінністю зовнішньої торгівлі слід вважати тенденцію зростання товарообігу на фоні скорочення негативного сальдо на відміну від переднього періоду, коли зростання товарного обороту сприяло збільшенню від'ємного сальдо загальної торгівлі товарами [86].

Серед товарів, експорт яких скоротився у 2020 році: соєві боби, подрібнені або неподрібнені (- 476,3 млн дол США), прокат плоский з вуглецевої сталі (- 344,5 млн дол США), кукурудза (- 341,2 млн дол США), насіння свиріпи або ріпаку (- 275,4 млн дол США), феросплави (- 250,0 млн дол США), інші прутки та бруски з вуглецевої сталі (- 227,0 млн дол США), нафтопродукти (- 139,0 мн дол США), поводи ізольовані (- 114,3 млн дол США), труби, трубки і профілі безшовні з чорних металів (- 113,7 млн дол США), напівфабрикати з вуглецевої сталі (- 109,7 млн дол США), електроенергія (- 97,9 млн дол США).

ТОП-15 країн, до яких найбільше зріс експорт товарів в України: Китай (+3506,9 млн дол США), Пакистан (+268,1 млн дол США), В'єтнам (+88,8), Домініканська Республіка (+81,8), Узбекистан (+79,7), Марокко (+78,9), Катар (+56,8), Туніс (+52,2), Іран (+44,1), Ємен (+36,0), Північна Македонія (+34,4), Перу (+30,1), Коста-Ріка (+21,7), Камерун (+19,2), Об'єднана Республіка Танзанія (+15,0).

ТОП-15 країн, до яких найбільше скоротився експорт товарів в України: ЄС (- 2145,8 млн дол США), Єгипет (- 636,3), РФ (- 536,8), Алжир (- 227,0), Білорусь (- 214,6), Туреччина (- 182,6), Таїланд (- 147,6), Сербія (- 120,8), Нігерія (- 91,1), ОАЕ (- 86,8), Бангладеш (- 84,5), Японія (- 68,2), Сінгапур (- 65,4), Мексика (- 59,5), Ізраїль (- 56,6).

Таблиця 2.2

Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2020 році

Код і назва товарів	експорт		імпорт	
	тис дол США	%	тис дол США	%
Усього	49191824,5	100,0	54336136,7	100
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	1188164,7	2,4	1258069,2	2,3
II. Продукти рослинного походження	11883238,0	24,2	1989254,2	3,7
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	5746921,7	11,7	280378,5	0,5
IV. Готові харчові продукти	3361028,2	6,8	2970635,4	5,5
V. Мінеральні продукти	5331642,8	10,8	8633264,9	15,9
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	2020105,1	4,1	7333672,6	13,5
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	682674,9	1,4	3403842,7	6,3
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичинена	134656,7	0,3	242977,1	0,4
IX. Деревина та вироби з деревини	1411557,3	2,9	315573,4	0,6
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	403041,5	0,8	1099053,3	2,0
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	778247,7	1,6	2291123,0	4,2
XII. Взуття, головні убори, парасольки	165474,4	0,3	435971,0	0,8
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	443248,6	0,9	741514,7	1,4
XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	114389,0	0,2	162584,7	0,3
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	9029989,2	18,4	3129317,4	5,8
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	4486636,6	9,1	11552754,1	21,3

XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	756556,0	1,5	5743132,9	10,6
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	162611,6	0,3	1272711,6	2,3
XX. Різні промислові товари	1000840,1	2,0	1263633,1	2,3

Джерело: [54]

Порівняно з попереднім 2019 роком, сучасні обсяги експорту та імпорту товарів України дещо зменшилися. Проте за рахунок значної кількісної зміни обсягів імпортних поставок порівняно з експортними можна було спостерігати поліпшення балансу зовнішньої торгівлі. Вище ми зазначали про те, що він продовжує залишається негативним протягом тривалого періоду. 2020 рік показав що відбулися структурні зрушення у товарній структурі: зменшення серед вагомих позицій у товарній експортній структурі обсягів продуктів рослинного походження, недорогоцінних металів та виробів з них, а також зменшення обсягів експорту інших товарних груп. За той же час кількісні обсяги експортних поставок жирів та олій тваринного або рослинного походження, мінеральних продуктів, машин, обладнання та механізмів і електротехнічного обладнання, готових харчових продуктів показували тенденцію до зростання. Головними експортерами товарів до України залишаються ті самі країни, що і раніше, проте кількісні обсяги імпорту з них дещо зменшилися (за виключенням Туреччини та Італії) [33].

Географічна структура експорту також показала зміни, у 2020 році експорт товарів з України показував збільшення до 75 країн світу, також експорт товарів до 93 країн показував зменшення. Основними імпортерами вітчизняної продукції продовжують залишатися ті самі країни, проте обсяги експортних поставок до цих країн трохи зменшилися (виключення показує важливий партнер з імпортеру українських товарів – КНР).

Відмітимо, що у 2020 р. можна було спостерігати зростання обсягів імпорту Україною фармацевтичної продукції, що прямим чином пов’язано з перебігом пандемії COVID-19. Хоча можна побачити, що відбувалося і

зростання обсягів експорту вітчизняної фармацевтичної продукції у незначних обсягах (268,2 млн дол. США або 0,5% загального обсягу експорту) [33].

Таким чином, на перебіг зовнішньої торгівлі України мали вплив багато чинників, серед яких розгортання пандемії, падіння ділової активності окремих підприємств, значна сировинна орієнтованість експорту та її залежність від зовнішніх ринків, торговельні війни та інші проблеми адміністративного або системного характеру.

2.3. Зовнішня торгівля України з країнами-членами ЄС

Відмічаємо, країни-члени ЄС залишаються одними з найбільших партнерів у зовнішній торгівлі України. Загальний експорт товарів і послуг до країн-членів ЄС з України за 2020 рік склав 22,1 млрд дол США (18,6 млрд – товари; 4,5 млрд – послуги). У попередньому 2019 році цей загальний показник становив 24,0 млрд дол США (товари – 20,8 млн дол США) (рис. 2.3). Угодою про асоціацію між Україною та ЄС передбачено поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі, що встановлює інституційно-правову основу для переміщення товарів, послуг тощо, визначає напрями гармонізації при поступовому входженні економіки України до внутрішнього ринку ЄС. Зона вільної торгівлі, з одного боку, є інструментом системних реформ у торговельно-економічних сферах, а з іншого боку забезпечуватиме поступову інтеграцію економіки України до внутрішнього ринку ЄС.

До основних товарних позицій українського експорту до країн-членів ЄС належать: чорні метали – 13,5%; електричні машини – 11,9%; жири та олії – 9,9%; зернові культури – 9,6%; руди, шлаки – 7,8%; насіння і плоди олійних рослин – 6,7%; деревина і вироби з деревини – 5,3%; меблі – 3,5%. Водночас у імпорті з ЄС до України переважають такі товарні категорії: реактори ядерні, котли, машини – 13,3%; засоби наземного транспорту, крім залізничного – 11,6%; електричні машини і устаткування – 8,4%; фармацевтична продукція – 7,7%; енергетичні матеріали – 6,9%; пластмаси, полімерні матеріали – 5,7%; різноманітна хімічна продукція – 3,4%; папір та картон – 2,5%.

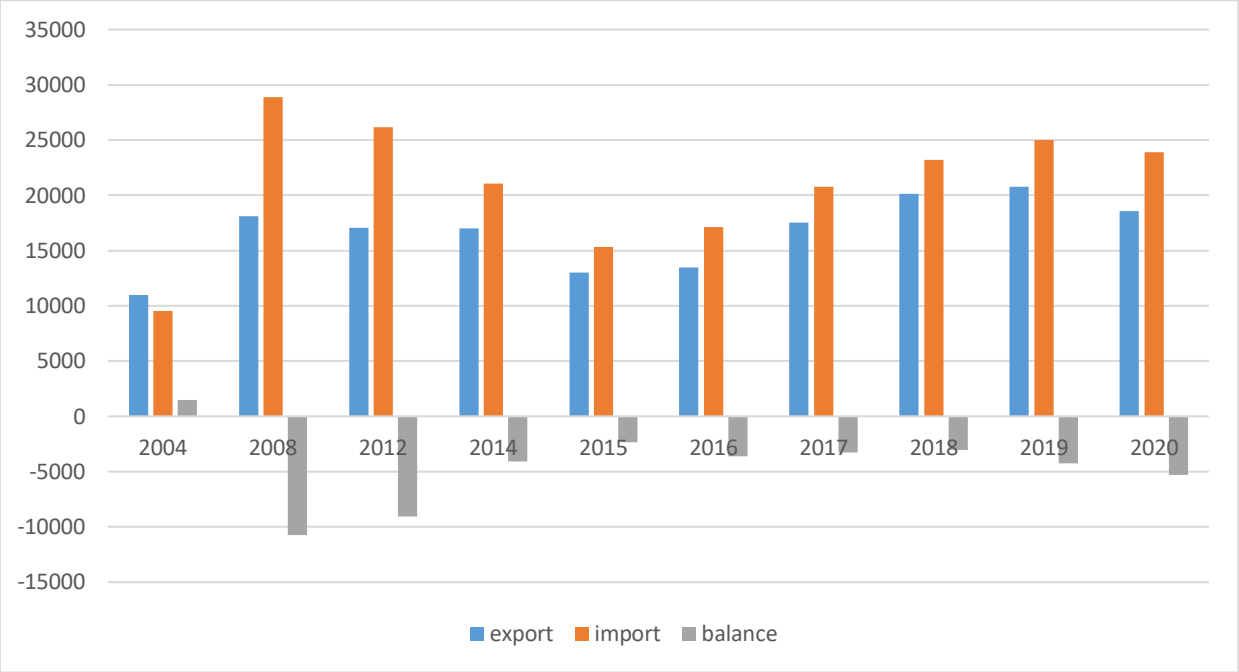

Рис. 2.3. Експорт, імпорт та сальдо зовнішньої торгівлі товарами України з країнами-членами ЄС у 2004-2020 рр.

Джерело: [54]

Загальний обсяг торгівлі послугами між нашою країною та країнами ЄС у 2020 році дорівнював 7,1 млрд. доларів США (на 14% менше, ніж у 2019 році). Загальний експорт послуг до країн ЄС знизився на 4,8% і склав 4,3 млрд. дол. США. Імпорт послуг з країн ЄС до України знизився на 25% і склав 2,8 млрд. дол. США.

До важливих позицій експорту послуг до країн ЄС належать: послуги у сфері телекомунікацій – 31,9%; транспортні послуги – 25,4%; послуги з переробки матеріальних ресурсів – 23,1%; ділові послуги – 13,2%; послуги з ремонту та технічного обслуговування – 1,8%. У імпорті послуг з ЄС до нашої країни переважають: ділові послуги – 22,4%; транспортні послуги – 19,6%; роялті та інші ПІВ – 15,1%; послуги у сфері телекомунікацій – 13,9%; послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю – 10,4% [62].

Отже, зростання кількісних обсягів торгівлі товарами між Україною та країнами ЄС, яке зазнало відновлення після 2016 року, поступово набуває ознак стабілізації, тобто темпи зростання уповільнюються порівняно з іншими

країнами та стають меншими обсяги. На думку вітчизняних експертів, потужний поштовх, який мав місце через початок реалізації умов Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі, має істотну загрозу зазнати нівелювання через запровадження низки обмежень та перешкод, що мають нетарифний характер.

За результатами 2020 року 17 регіонів України показали зростання експортних поставок товарів до країн-членів ЄС, хоча найбільший позитивний внесок спостерігався у місті Києві, Львівській, Кіровоградській, Рівненській, Харківській областях.

У експорті товарів найбільшими партнерами України є Польща (15,8% обсягу експорту до ЄС), Італія (11,6%), Німеччина (11,4%), Нідерланди (8,9%), Угорщина (7,5%), Іспанія (7,2%), Румунія (4,8%). У імпорті товарів – Німеччина (23,9% загального обсягу імпорту до ЄС), Польща (16,4%), Італія (8,3%), Франція (6,6%), Угорщина (4,9%), Чехія (4,6%), Литва (4,5%). Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами Україна зберігає з Бельгією, Болгарією, Іспанією, Італією, Кіпром, Латвією, Мальтою, Нідерландами, Португалією, Румунією, Словаччиною та Угорщиною.

У структурі експорту товарів з України до країн ЄС у 2020 році домінували: продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості, продукція металургійного комплексу та машинобудування, мінеральні продукти, деревина та паперова маса, продукція легкої промисловості, різні промислові товари та продукція хімічної промисловості. Серед ТОП-15 товарів, обсяг яких збільшився у поточному періоді, слід назвати кукурудзу, олію соняшникову, насіння свиріпи, макуху, електроенергію, ячмінь, соєві боби, олію соєву, добрива азотні, електричні водонагрівачі, меблі та їх частини, прути та бруси зі сталі і гарячого прокату, частини до залізничних локомотивів, бутлі та ємності скляні, двигуни турбореактивні.

За офіційними статистичними даними, експортні поставки активно розвиваються у межах безмитного експорту в рамках тарифних квот. Так, у

2019 р. вітчизняні експортери використовували можливості 32 з 40 тарифних квот, 11 з яких використані у повному обсязі та 2 використані більш ніж на 95%. Повністю використано 11 тарифних квот на кукурудзу, пшеницю, ячмінь, мед, цукор, виноградний та яблучний соки, оброблені томати, оброблений крохмаль, вершкове масло, м'ясо птиці та крохмаль.

Доцільно дослідити, як загальні експортні можливості України визначаються тими обсягами експортованих товарів, які вітчизняні виробники реалізують на ринках ЄС.

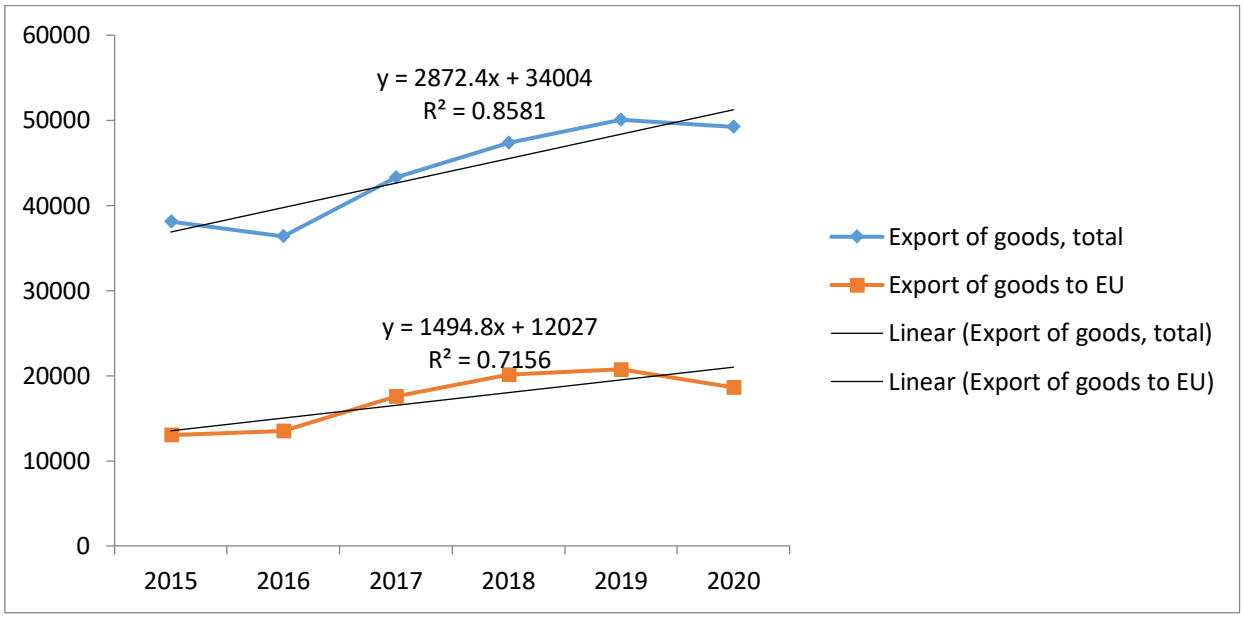

Рис. 2.5. Динамічні ряди показників загального експорту України та експорту до ЄС та відповідні трендові моделі

Розроблено автором

У процесі порівняння товарної структури експорту-імпорту з країнами ЄС із загальною структурою експорту-імпорту України, вітчизняні вчені встановили, що за окремими товарами, що мають менший ступінь переробки, частка експорту в країни ЄС вища за середні по всьому експорту. Водночас за окремими товарами, що характеризуються більшою доданою вартістю, частка країн ЄС є нижчою за середні показники. Виняток становить продукція машинобудування. Отже, ЄС експортують продукцію з більшою доданою

вартістю (наприклад, фармацевтика, машинобудування). Але у випадках, коли вітчизняна продукція конкурентоспроможна за співвідношенням ціна-якість (зокрема вироби енергетичного машинобудування), європейські партнери схильні й до імпорту високотехнологічної продукції [69, с.74].

Також розглянемо результати формування лінійної регресії оцінювання залежності валового внутрішнього продукту України від експорту товарів з України та імпорту товарів з ЄС до України, отримані за допомогою програмування на мові Python з використанням бібліотеки Sklearn. Для проведення дослідження нами обрано офіційні статистичні дані за період 2004-2020 рр., графічне зображення яких представлено на рисунку (рис. 2.6).

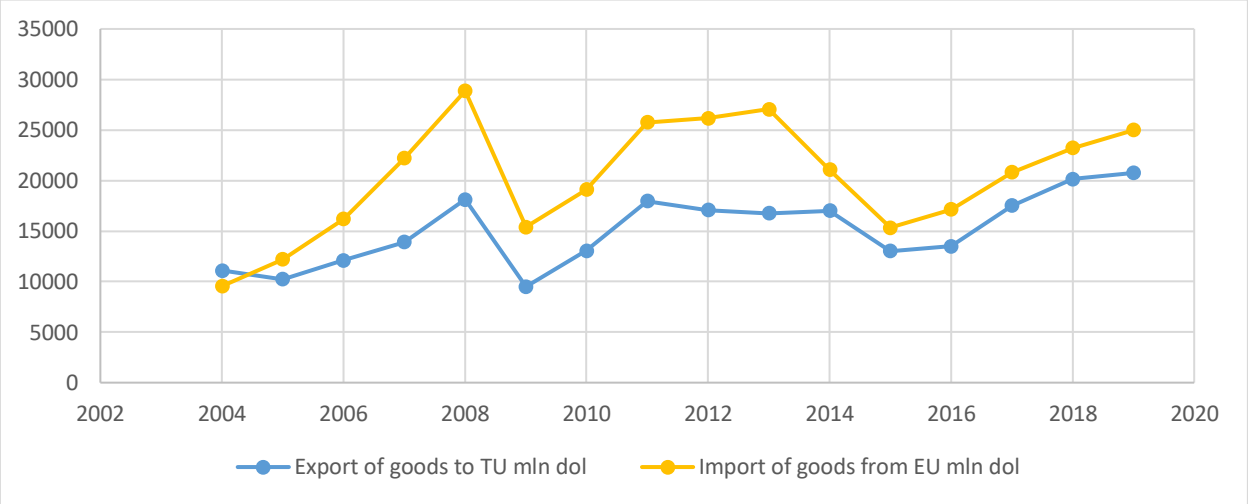

Рис. 2.6. Тренди динаміки експорту товарів з України до ЄС та імпорту товарів в Україну з ЄС у 2004-2019 рр.

В результаті дослідження встановлено, що між вхідними даними (експорт товарів з України до ЄС та імпорт товарів з ЄС до України) існує значна кореляція (0,83). Також очевидно, що основний позитивний вплив на валовий внутрішній продукт створює саме експорт (обидва коефіцієнти по експорту є додатними та досить великими, ≈ 1), на відміну від імпорту, вплив якого є не таким значним порівняно із експортом (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Результати оцінювання залежності валового внутрішнього продукту України від експорту товарів з України та імпорту товарів з ЄС до України

Назва	Експорт товарів до ЄС	Імпорт товарів з ЄС
Кореляція вхідних змінних з ВВП	0,71	0,36
Проста лінійна регресія	1,33	-0,75
Лінійна регресія з регуляризацією	1,04	-0,48
Кореляція експорту та імпорту між собою		0,83

Розраховано автором

Таким чином, активізація взаємної торгівлі між Україною та країнами-членами ЄС в межах дії поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі має низку переваг, серед яких: стимулювання економічного зростання країни, позитивний вплив на макроекономічні показники, полегшений доступ до європейського ринку для вітчизняних виробників, прозора конкурентна політика, підвищення якісного рівня та безпечності вітчизняної продукції, популяризація українських товарних брендів в європейському просторі та підвищення попиту на них, якісні структурні зрушення у зовнішній торгівлі України.

Можемо також зауважити, що в період після 2015 року, коли, по-перше, українська економіка спромоглася нейтралізувати негативний вплив зовнішньополітичного чинника військового конфлікту з Росією та, по-друге, з'явилися необхідні інституційні можливості для активізації зовнішньої торгівлі з ЄС, показники українського експорту загалом та експорту до ЄС в динаміці демонструють чітко виражений лінійно зростаючий характер. Підтвердити це можуть побудовані нами відповідні трендові лінійні моделі.

Висновки до розділу

Сьогодні для України Європейський Союз все більше перетворюється на найбільшого торговельного партнера, це підтверджується проведеним нами

аналізом основних економічних показників, що відображають ефект від зони вільної торгівлі. Питома вага інтеграційного утворення становить понад 40% усього обсягу зовнішньої торгівлі України.

Виклики для зовнішньої торгівлі України вітчизняні вчені розглядають у розрізі двох груп: сприятливих та несприятливих або загрозливих, поглиблення інтеграції України в глобальний торговельний простір та реалізація положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС однозначно розглядаються нами як позитивний поштовх для розвитку зовнішньої торгівлі України.

Україна експортує до ЄС чорні метали, електричні машини, жири та олії, зернові культури, руди, шлаки, насіння і плоди олійних рослин, деревину і вироби з деревини, меблі. У той же час Україна імпортує реактори ядерні, котли, машини, засоби наземного транспорту, електричні машини і устаткування, фармацевтичну продукцію, енергетичні матеріали, пластмаси, полімерні матеріали, різноманітну хімічну продукцію, папір та картон. Така структура, на нашу думку, є асиметричною у плані технологічного насичення названих товарних груп.

Також при подальшій трансформації зовнішньоекономічної політики слід мати на увазі, що потужний поштовх, який стимулював активність торговельних відносин, тобто початок реалізації умов Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі, має істотну загрозу зазнати нівелювання через запровадження на сучасному етапі низки обмежень та перешкод, що мають нетарифний характер.

Проведений нами економіко-математичний аналіз показав, що основний позитивний вплив на валовий внутрішній продукт створює саме експорт до ЄС, на відміну від імпорту, вплив якого є не таким значним порівняно із експортом. Тому, як нам видається, Україні і надалі варто посилювати і зміцнювати обраний нею курс на орієнтацію вітчизняного експорту на ринок ЄС.

РОЗДІЛ 3
ПРІОРИТЕТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1. Обґрунтування перспектив вітчизняного експорту до ЄС

Зовнішньоекономічна політика України є складовою зовнішньої політики і багато у чому визначається тенденціями останньої. Якщо розглянути стан та успішність реалізації зовнішньої політики, то експерти її оцінюють у "3" бали за 5-бальною шкалою. Результати опитування експертів, проведеного Радою зовнішньої політики "Українська призма", найбільшою перемогою називають проведення Нормандського саміту у Парижі, а найбільшим провалом – втягнення України у внутрішньополітичну боротьбу у США. Загалом було опитано 100 експертів, які представляли аналітичні центри, академічну спільноту та журналістів-міжнародників.

Якщо зупинитися на переліку перемог, які буди відзначені експертами, то серед них рішення міжнародних судів на користь України, збереження різноманітних санкцій, звільнення українських полонених, збереження політичного курсу євроінтеграцію та співпрацю з НАТО. Серед поразок: втягування нашої країни у внутрішньополітичну боротьбу в США, повернення РФ до ПАРЄ, проведення саміту у нормандському режимі, неспроможність зупинити спорудження Північного потоку-2, втрата реальної одностайності у підтримці України Заходом.

Більш глобально, основними перемогами останніх декількох років називають ухвалення та набрання чинності нового документу, а саме: Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, запровадження довго очікуваного безвізового режиму з країнами ЄС, формування та збереження міжнародної коаліції з підтримки України, запровадження та дотримання санкційного режиму, проголошені позитивні рішення міжнародними судами на користь нашої країни. Стосовно неуспіхів зовнішньої політики за останні декілька років, то слід виокремити продовження військових дій з РФ, підписання Мінська-2, втягування України у політичну боротьбу в США, відсутність

помітних зрушень у відносинах з організацією НАТО, погіршення відносин з сусідніми країнами, уповільнення питання окупованого Криму у порядку денному міжнародної спільноти.

Серед проблем, які перешкоджають ефективності реалізації зовнішньої політики, виокремлюють відсутність стратегічного бачення, кадровий голод, агресію Росії проти нашої країни, недостатній рівень координації між різними органами влади, відсутність фінансових ресурсів. Переважна частина експертів наголошують, що зовнішня політика нашої країни щодо Росії не повною мірою відповідає їхнім очікуванням, що показує погіршення порівняно з попередніми відповідями. Стосовно оцінювання політики щодо ЄС, то вона частково відповідає очікуванням, що знаходиться на рівні попереднього періоду, тобто без змін. Стосовно політики щодо США, то оцінки помінялися: минулого року більшість обирали варіант "відповідає", то цього року більшість обирали варіант "не зовсім відповідає".

Продовжуючи зазначимо, що серед лідерів п'яти дружніх до нашої країни держав стала Литва, Канада, Польща, США, Естонія. П'ятірка найбільш ворожих – РФ, Угорщина, Білорусь, Сербія і Франція. І рейтинг найбільш результативних представництв України за кордоном очолили: представництво в ООН, представництво в ЄС, Посольства України в Польщі, Австрії і ФРН. Серед пріоритетів зовнішньої політики називають курс на євроатлантичну інтеграцію, європейське середовище, протидію російській агресії, процес збереження міжнародної коаліції на підтримку України та співпрацю із США. Пріоритетами на майбутні періоди є: протидію російській агресії, євроатлантичну інтеграцію, залучення іноземних інвестицій, виконання Угоди про асоціацію з ЄС, просування позитивного іміджу України [22]. Можемо бачити, що серед ключових пріоритетів названо деякі економічні цілі, як наприклад, залучення іноземного капіталу, та реалізацію положень Угоди про Асоціацію між Україною з ЄС, що також окрім політичних, має економічні цілі та напрямі визначає напрями трансформації зовнішньої політики України на теперішній час та на перспективу.

Ще з набуттям незалежності наша країна одночасно визначилася із ключовим вектором її розвитку – інтеграція до європейського середовища, до країн-членів ЄС, хоча сама по собі специфіка формування геополітичних орієнтацій мешканців України була певною мірою обґрунтована тим, що країна знаходилася в центрі двох інтеграційних хвиль, як європейської, так і євразійської, що кардинально відрізняються за цілями, передумовами розвитку і самою сутністю. Від початку проведення соціологічних досліджень Центром Разумкова з цієї тематики чисельність прихильників євроінтеграції в Україні завжди переважала над її опонентами. Це проявляється у наступному [89]:

- переважна частина українців вважає за доцільне назавжди відмовитися від євразійського інтеграційного вектору (у 2011 році близько третини підтримували таку інтеграцію), у 2017 році – 7,8%, це означає помітне зростання прихильників євроінтеграційного курсу;

- помітно спостерігається стійка тенденція до збільшення європейської прихильності в суспільстві;

- відбулося оновлення характеру громадської мотивації, яка розкривається у розумінні складнощів і тривалості процесу євроінтеграції та усвідомленні його природності для подальшого розвитку країни.

Отже, серед українських громадян сьогодні переважає або домінує загальне позитивне ставлення до країн ЄС. Привабливий образ країн-членів ЄС формується із низки здобутків і переваг, до яких віднесено: налагоджену систему соціального захисту, верховенство закону і права, розвинену демократію, низький рівень використання корупційних схем, висока якість охорони здоров’я, наявність належних фінансових ресурсів, стрімкий науково-технічний розвиток. Переваги, що корелюють із перспективами євроінтеграції, українці пов’язують із питаннями, що лежать у соціальній площині: підвищення якості та рівня життя і життєвих стандартів, помітний ріст доходів, зниження рівня безробіття і забезпечення населення новими робочими місцями, отримання прогресивних сучасних технологій та

інноваційних рішень, модернізація підприємств. Можна відзначити зрозумілість таких переваг, оскільки вони завдяки своїй соціальній направленості сприятимуть боротьбі з корупцією та дотримання верховенства правових норм. Водночас більшість українців вважають, що наша країна виграє від приєднання до Євросоюзу і частка таких опитуваних постійно зростає [89].

Складнощі євроінтеграційного процесу пов'язують передусім із тривалою часовою відірваністю від європейського ринку; надмірною ізольованістю від політичного і культурного середовища Європи; впливом радянської спадщини, носіями якої є особи старшого віку; потужною антиєвропейською інформаційною експансією з боку інших країн. Отже, питома вага громадян, які відчувають себе європейцями, постійно зростає, і зменшується частка тих, хто не ототожнюють себе з Європою.

Водночас українці, усвідомлюючи відрив України від ЄС, позитивно оцінюють рівень її європеїзації, більшість громадян вважають Україну європейською державою в географічному та історичному аспектах, менша кількість опитаних переконані, що Україна є європейською у культурному плані. Критично оцінюється відповідність європейським параметрам у політичній, соціальній та економічній сферах [89]. Зазначимо, що такі результати є передумовою для пошуку точок дотику та шляхів наближення нашої країни до європейських соціально-економічних і політичних норм та стандартів.

Проте передусім у найближчій перспективі для України у процесі євроінтеграції очікується робота з імплементації положень чинної Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в усіх сферах, у наступних питаннях нашої роботи ми приділимо увагу економічним аспектам.

Як вже було наголошено у попередньому розділі, Україна постійно нарощує експорт до країн Європейського союзу як своїх найбільших економічних партнерів. Мова йде про продукцію гірничої та металургійної промисловості, сільськогосподарську сферу та окремі напрямки

машинобудування. Такі тенденції пов’язують не лише із не лише із попитом на світових ринках, а й у зміні застосовуваних вітчизняною економічною дипломатією підходів, остання все більше дбає про розвиток зовнішньої торгівлі. Хоча експерти пов’язують зростання експорту до ЄС не лише із успішною діяльністю окремих інституцій або вітчизняних галузей, а й рекордною світовою інфляцією як наслідку пандемії, коли остання сприяє подорожчанню більшості товарів та послуг на міжнародному ринку. Зупинимося на виокремленні низки причин зростання українського експорту до Євросоюзу [73]:

- зростання попиту на зернові та олійні культури у світі, пришвидшення цих процесів через подорожчання пального; додатково на це впливають світові ціни на сирку нафту, які обумовлюють зростання попиту на аграрну продукцію з боку виробників етанолу та біодизеля; у світі дорожчає решта енергоресурсів (газ, вугілля на тлі їхнього дефіциту);

- інфляційні процеси, що виступають причиною збільшення українських доходів від експорту, їх зростання у грошовому вимірі, що також є наслідком пандемії;

- відновлення світової економіки після карантинних обмежень, що також стимулює зростання попиту на низку вітчизняної продукції: від руди до металопрокату й окремої продукції машинобудування;

- швидке відновлення економічної системи ЄС, яке обумовило процеси підвищення ринкового попиту, передовсім на продукти харчування та на інший український експорт;

- збільшення кількісних обсягів (квот) на українську аграрну продукцію, які ЄС на практиці кожного року оновлює та зростання цін на аграрну продукцію у світі та в Європейському Союзі; високий врожай зернових, бобових та олійних культур;

- зростання фізичного обсягу українського аграрного експорту, коли кожна кількісна одиниця продається за вищими цінами, ніж попереднього року;

- демонстрація зростання українського ВВП загалом: у другому кварталі 2021 року він збільшився на 5,7%, а у третьому – на 2,4%; стрімке зростання експорту обсягів окремих груп товарів, які належать до відомої традиційної української спеціалізації;

- експортна орієнтованість країни, переорієнтація української економіки в бік Заходу, зокрема на європейські ринки; позитивні зрушення стосовно ринків Африки, Близького Сходу, Латинської Америки;

- увага вітчизняної дипломатії торговельним питанням, залученню інвестицій.

Стримують вітчизняний експорт квоти на безмитний експорт певного переліку товарів українського походження (передовсім продовольчих та сировинних), на теперішній час на сайті Єврокомісії міститься інформація стосовно 80 найменувань української продукції та кількісні обсяги на неї. Відмітимо, що на цілий перелік товарів квоти вже вибрані до нульового рівня. Переважно розміри встановлених є значно меншими за обсягами, ніж українські експортні можливості. Експерти зазначають, що квоти перешкоджають не усім товарним групам, зокрема на експортні поставки зернових квоти не впливають ніяким чином, Україна постачає їх понад квоти, сплачуючи мито. Але експорт м'яса та меду квоти суттєво стримують.

Іншим викликом слід вважати дотримання технічних, екологічних стандартів до експортної продукції. На думку експертів, такі вимоги мають позитив: Україна отримує надійний стимул для покращення якісного рівня своїх товарів і послуг. Констатують, що сьогодні Україна не спроможна виходити на європейський ринок з високотехнологічною продукцією, тому більшість експорту – це сировині ресурси, матеріали та продукти харчування, до яких поступово додаються і інші, а саме: побутові товари (меблі, одяг) та окремі види продукції вітчизняного машинобудування [73].

Таким чином, нагадаємо, що Європейський союз залишається найбільшим економічним партнером України (понад 40% від обсягу зовнішньої торгівлі). Цей ринок є досить надійним та більш передбачуваним,

ніж інші. Експорт до країн-членів ЄС зростає більш швидшими темпами, ніж загальний український експорт. Країни ЄС залишаються стратегічним партнером України і позитивно ставляться до розвитку взаємної торгівлі. Збільшення експорту до ЄС зменшує залежність від старих традиційних ринків. Хоча для української зовнішньої торгівлі з'являються і нові перспективні ринки.

3.2. Інституційні аспекти трансформації зовнішньоекономічної політики

На думку експертів, протягом останнього періоду, не дивлячись на карантинні обмеження, соціально-економічні тренди, Україні вдалося дотриматися курсу на досягнення позитивного темпу у реалізації зовнішньополітичних цілей, повноцінно адаптуватися до новітнього середовища проведення зовнішньої політики, підвищити підсумкову оцінку рівня її реалізації. Повернемося до результатів проведеного ГО "Рада зовнішньої політики "Українська призма" опитування, яке охоплювало 51 географічний та функціональний напрями відповідно до п'яти визначених індикаторів (політичне зацікавлення, інституційне співробітництво, стратегічна орієнтація, діяльність та результативність), зазначимо, що загальне бачення зовнішньої політики покращилось і було оцінене як "B-" [84].

Перші позиції у рейтингу оцінювання отримала зовнішньополітична політика України стосовно таких країн-партнерів: Велика Британія, Польща, Туреччина та євроатлантична інтеграція. Найнижчі оцінки у таких напрямів: Європейське енергетичне співтовариство, Ізраїль, РФ, Угорщина, регіони Західних Балкан та Латинської Америки, Центральна Азія, аспекти кліматичних змін, нерозповсюдження ядерної зброї та міжнародної безпеки.

Не дивно, що серед найбільш пріоритетних у співробітництві для України виявився напрям європейської інтеграції. При цьому зазначають, що такий досить високий рівень активності торкався як правило політичного та

економічного напрямів, у той час тоді, коли зрушення у аспектах Східного партнерства та енергетичного співтовариства був менш помітним. Традиційно у розвитку двосторонніх відносин найбільш активна динаміка мала місце у діалозі з Литвою, Польщею і Турецькою Республікою.

Щодо регіональної співпраці, то тут передусім активність України була спрямована на поліпшення стану співпраці у сфері безпеки та просування вітчизняного експорту, підтримку позиції України у межах різних міжнародних організацій. У той же час підвищення економічного або політичного зацікавлення до різноманітних регіонів світу не завжди практично втілювалося у діяльність за відповідними напрямами. Серед політичних амбіцій нашої країни остаточно утвердилися економічна та публічна дипломатія. Значна увага приділялась питанням формування та просування позитивного іміджу України у світі, промоції її культурної спадщини, товарів і послуг у всіх регіонах. Проте у сфері економічної дипломатії яскраво проявилися два важливих напрямки – європейський та азійський. Також високої оцінки отримала діяльність України щодо Італії, Канади, США, Балтійських країн, євроатлантичної інтеграції, ОБСЄ, у напрямах публічної дипломатії та подолання наслідків пандемії коронавірусу. Найнижче оцінено активність стосовно країн Субсахарської Африки, політичні та енергетичні стосунки з РФ [84].

Ключового значення для подальшого розвитку вітчизняної економіки набуває ефективна діяльність уряду у напрямі формування конкурентної зовнішньоекономічної політики, спрямованої передусім на розвиток ефективної внутрішньої конкуренції, зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, зростання рівня добробуту та забезпечення економічного зростання. Процес реалізації таких завдань передбачає зміну чинних пріоритетів у формуванні зовнішньоекономічної політики і здійснення наступних кроків [81]:

1. Стимулювання якісної конкуренції на внутрішньому ринку країни і перехід до формування передумов щодо поетапного зміцнення

конкурентоспроможності українських суб'єктів, поступове запровадження інноваційної моделі розвитку вітчизняних компаній та підприємств завдяки сучасному механізму експортно-імпортного регулювання. Для цього слід коригувати імпортні тарифи на готову продукцію з урахуванням процесів імпортозаміщення; стимулювати експорт продукції з високою питомою вагою доданої вартості, зокрема шляхом практичного застосування державних гарантій та надання експортних кредитів.

2. Забезпечення стійкого цивілізованого конкурентного середовища всередині країни, зокрема інструментами зовнішньоекономічної політики. Враховуючи це, варто забезпечити надійний захист внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції через цивілізовані механізми, передбачені нормами вітчизняного законодавства.

3. Недопущення монопольних проявів, зловживань монопольним ринковим положенням на внутрішньому ринку як вітчизняними, так і іноземними компаніями, використання політики стимулювання щодо компаній, які підвищують власну конкурентоспроможність на світових ринках та пропагують вітчизняну продукцію.

4. Перехід до сучасної концепції "керованої торгівлі" (manage trade), в якій основне місце посідають процеси державного регулювання, беручи до уваги важливість обґрунтованого застосування експортних та імпортних обмежень. Така концепція передбачає оперативну або гнучку інтеграцію поширених інструментів ліберального та протекціоністського змісту згідно чинних передумов і поставлених завдань економічного розвитку. Зокрема, важливо посилити контрольні заходи щодо якості та екологічності імпортної продукції.

Підтримка експорту з боку держави має передбачати формування відповідної валютної і кредитної політики, заходів із страхування і надання державних гарантій, податкової і митної політики, заходів з підтримки вітчизняних виробників-експортерів. Для цього зовнішньоекономічна політика повинна передбачати:

- створення передумов для вирішення перспективних завдань товарної та географічної диверсифікації, відповідних якісних зрушень у структурі та матеріально-технічні базі виробничих підприємств,

- стимулювання лібералізації торгівлі та зовнішньоекономічної діяльності, інформатизації виробництва, посилення конкуренції і технологічної наповненості експортних поставок;

- вирішення питань безперешкодного і недискримінаційного доступу експортних товарів та послуг на зовнішні ринки, надання фінансової підтримки і технічної допомоги для здійснення зовнішньоекономічних операцій.

Вагомих зрушень та відчутних результатів у сфері зовнішньоекономічної діяльності можна досягти шляхом застосування низки заходів, спрямованих на стимулювання експорту вітчизняної продукції, а також на збільшення його кількісних параметрів та підвищення ефективності операцій. До ключових заходів слід віднести:

- розвиток нових експортних галузей на основі новітніх науково-технічних досягнень, пошук напрямів запобігання занепаду та підтримка традиційних експортних галузей; підтримка експортно-орієнтованих підприємств малого та середнього бізнесу у здійсненні експортної діяльності;

- формування системи страхування експортних кредитів, надання підтримки експортерам у вигляді гарантій кредитування експорту; залучення банківських установ для забезпечення фінансовими ресурсами експортоорієнованих підприємств та компаній;

- створення системи просування вітчизняних товарів і послуг на світові ринки за активної підтримки спеціалізованих інституцій; надання експортерам безкоштовних консультаційних послуг для здійснення зовнішньоекономічних операцій;

- рекламно-інформаційне та PR-забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, організація і проведення семінарів, конференцій з проблем вітчизняного експорту;

- реалізація програм експортної підтримки розвитку тих галузей економіки, що мають найбільший експортний потенціал;

- субсидування вітчизняних підприємств, які отримують патенти або ліцензії на виробництво високотехнологічної продукції, сучасного обладнання, технологічних ліній; державна допомога у патентуванні провідних вітчизняних розробок за кордоном.

Водночас важливо враховувати низку ризиків, які виникають у глобальній економіці та економіці окремих країн, уряди яких приймають заходи для захисту власних інтересів, актуальними такі ризики залишаються для України. Серед ризиків експерти виділяють такі:

- економічні втрати унаслідок "гібридних" атак з боку інших країн, спрямованих проти економічних інтересів України;

- обмеження доступу до валютних ресурсів, які необхідні для фінансування експортних операцій;

- відставання у розвитку "цифрової економіки", що несприятливо позначається на перспективах кількісного зростання експорту та його якісного поліпшення;

- негативні цінові тренди на міжнародному ринку, які торкаються нестабільності тенденцій розвитку глобального середовища для ключових експортно-імпортних товарів;

- зростання тарифних і нетарифних торговельних обмежень, що обумовлюються переважно неопротекціоністськими проявами у розвитку міжнародних економічних відносинах та зовнішньоекономічної політики іноземних країн;

- ризик скорочення трудових ресурсів через вплив зовнішніх чинників, продовження та зростання обсягів трудової еміграції;

- виникнення чергових хвиль пандемії, зокрема перехід до "червоного" рівня небезпеки, виникнення додаткових перешкод на шляху відновлення економіки, необхідність адаптування до функціонування в умовах нових обмежень, викликаних карантином;

- уповільнення процесу євроінтеграції України внаслідок впливу неврегульованого виходу з ЄС Великої Британії (Brexit) і переформатування європейської інтеграції у платформу "багатошвидкісної Європи", що передбачає жорстку систему координації та управління в економічній, передусім в валютно-фінансовій сфері;

- помітне зростання світових цін на більшість продуктів споживання та енергоносії, істотне зростання світових цін на газ, формування вищого поточного рівня інфляції через вихід вітчизняної економіки з обмежуючих умов;

- погіршення транзитної позиції України в глобальній транспортно-логістичній та інвестиційній системі в результаті реалізації амбітного китайського проекту "Один пояс – один шлях".

Для розвитку зовнішньоекономічної діяльності та формування відповідної зовнішньоекономічної політики в нашій країні створено окремі установи, що мають на меті сприяти цим процесам. Зупинимося на виокремленні пріоритетів діяльності окремих з них (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Інституції з підтримки експорту та пріоритети їх діяльності

Установа	Пріоритети діяльності
Рада експортерів та інвесторів України	Діє при Міністерстві закордонних справ України. Метою діяльності є сприяння повноцінній участі вітчизняних підприємств і компаній у оголошених тендерах та конкурсах, процесах реалізації інфраструктурних та інвестиційних міжнародних проектів, участі у виставка, заходах і форумах, що загалом сприяє розвитку світової виробничої кооперації для підприємств, збільшенню масштабів українського експорту та просуванню інтересів вітчизняних компаній на глобальних ринках в цілому.
Державна установа "Офіс з просування експорту України"	Належить до сфери управління Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Предметом діяльності Установи є: організаційна, програмно-технологічна підтримка та розвиток експортного веб-порталу; надання інформаційних та аналітичних послуг для підприємств-експортерів; експортний консалтинг; дослідження ринкової кон'юнктури; створення та надання інформації суб'єктам стосовно баз даних у сфері експорту; формування експортних баз

	даних; організація навчання та тренінгів для експортерів-початківців; участь у підготовці та організації роботи з координації діяльності торговельних місій за межами країни; допомога у створенні та просуванні вітчизняного бренду експортних товарів і послуг на світові ринки; участь у розробленні та запровадженні практичних заходів щодо стимулювання експорту на регіональному рівні та ін.
Рада з розвитку креативної економіки	Тимчасовий консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України. Основними завданнями є сприяння забезпеченню координації заходів органів виконавчої влади для а розвитку креативних індустрій, формування креативної економіки та виготовлення конкурентоспроможного креативного продукту; розробка пропозицій щодо запровадження механізмів зміцнення конкурентоспроможності українського креативного продукту на внутрішньому та світовому рівнях, сприяння реалізації основних положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що стосуються підтримки та розвитку креативних індустрій та пріоритетів їх експорту тощо.
Рада з розвитку інновацій	Тимчасовий консультативно-дорадчий орган КМУ для вивчення проблемних питань, що випливають з необхідності реалізації державної політики у сфері розвитку інновацій, розроблення і впровадження заходів, інструментів та умов для розвитку національної економіки та експорту вітчизняної продукції на інноваційних засадах, формування необхідної інноваційної інфраструктури

Джерело: [55; 56; 57; 59; 65]

Нагадаємо, що інтеграція України до міжнародної господарської системи потребує обґрунтування пріоритетних процесів реалізації саме національних інтересів, які випливають з перспектив комплексного розширення коопераційних та інтеграційних зав’язків з різними країнами, проте передусім з країнами-членами ЄС. Це пояснюється наступним:

- європейський ринок є досить потужним і важливим, присутність на ньому означає усунення взаємних торговельних обмежень, що сприяє вирішенню завдання збуту вітчизняної продукції та її представлення на внутрішніх ринках європейських країн;

- двостороннє міждержавне, міжурядове і міжгалузеве співробітництво допоможе Україні стати повноцінним учасником відповідних програмах галузевого, промислового, технологічного, науково-технічного, освітньо-гуманітарного напрямів та отримати від цього позитивні результати;

- інтеграція та взаємна лібералізація економічних режимів виступає гарантією здійснення капіталовкладень, що обумовлює надходження іноземних інвестицій та успішну реалізацію інвестиційних проектів;

- статус офіційного партнера означає поширення на суб'єктів нашої країни існуючих вигідних особливостей режиму економічної діяльності в торговельній та інвестиційній сферах.

Окрім названого вище, важливим для України залишається галузевий напрям співробітництва, особливо пов'язані з високотехнологічним та інноваційним виробництвом, практичним впровадженням передових досягнень науки і техніки. Серед пріоритетів співробітництва з ЄС слід назвати наступні: мікроелектроніка і робототехніка; біотехнології, зокрема генна і клітинна інженерія; оптроніка і лазерна техніка; розробка новітніх матеріалів та проривних технологій їх оброблення; впровадження нових засобів комунікації та зв'язку; енергозаощадження і поступовий перехід на використання екологічних а відновлюваних джерел енергії.

Водночас пріоритетним напрямом співробітництва є кредитно-фінансова взаємодія у банківській сфері, важливим партнером може бути Європейський банк реконструкції та розвитку, який особливу увагу приділяє модернізації та розбудові транспортної інфраструктури, самозабезпеченню енергетичними ресурсами, впровадженню енергоощадних та екологічних технологій у виробничі процеси [31].

Проте важливою умовою розширення співробітництва між Україною та ЄС слід вважати загальне поліпшення макроекономічної ситуації в нашій країні, більш динамічне впровадження справжніх та прогресивних економічних реформ, що в результаті формує базу для більш вигідного та повноцінного економічного співробітництва та постає безпосередньою умовою реалізації важливих проектів.

Успішність реалізації вищеназваних кроків забезпечить дотримання ключових засад внутрішньої конкурентної політики і урахування національних інтересів нашої країни при здійсненні зовнішньоекономічної

діяльності вітчизняними суб'єктами в умовах відкритості економіки, глобальних проявів та інтеграційних процесів.

3.3. Географічні напрями розвитку зовнішньоекономічної політики України

Зовнішньоекономічна політика України враховує цілу низку існуючих пріоритетів, серед яких єдність стратегії управління з урахуванням вагомості збереження суверенітету та світових геоекономічних тенденцій; підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників пріоритетних секторів економіки; продовження курсу на інтеграцію до світового середовища та внутрішнього європейського ринку. Тому важливим залишається дотримання принципів та імплементація методів захисту національної економіки та розбудови відносин із пріоритетними партнерами.

Українська зовнішня політика не може обмежуватися лише питаннями європейської та євроатлантичної інтеграції. Враховуючи нагальні потреби української держави на міжнародному напрямку (консолідація міжнародної підтримки у протидії агресії, економізація дипломатії, пошук нових ринків збуту особливо для сільськогосподарської та військово-технічної продукції, захист прав українців за кордоном), важливим є розширення географії співробітництва, особливо в регіонах, які мають значний потенціал розвитку [10].

Отже, для формування ефективної зовнішньоекономічної політики має значення урахування фактору географічної диверсифікації. Зупинимося на аналізі окремих географічних напрямів, що визначають пріоритети формування зовнішньоекономічної політики України.

Важливим торговельним партнером для нашої країни залишається Північна Африка. Як зазначають вітчизняні науковці, тут співпраця розвивається за двома стратегіями, перша розкривається у співпраці уряду із згаданим регіоном (створення сприятливих умов для взаємної торгівлі, усунення митних бар'єрів). Друга Стратегія розвитку партнерства з країнами

Африки передбачає посилення власної присутності в регіоні, який динамічно розвивається. Пропонується використовувати країни-провідники, серед них Єгипет, ПАР, Туніс, Алжир, мається на увазі розвиток торговельних відносин з іншими країнами регіону завдяки використанню зв'язків із зазначеними країнами. Подальше співробітництво передбачатиме не лише просто торгівлю, а й участь вітчизняних суб'єктів у розбудові внутрішньої інфраструктури, транспортно-логістичної системи, будівництві виробничих комплексів [43].

Сучасні процеси, що відбуваються на глобальному рівні, підтверджують зростання вагомості Африканського регіону для загальної системи міжнародних відносин. Беручи до уваги існування певної напруженості у безпековій сфері, геополітична стабільність названого континенту залишається поза ризиками, а тому увага глобальних гравців не зменшується, а навпаки посилюється. Досить помітним для континенту є певний економічний розвиток, посилення комплексної інтеграції, стрімкий демографічний приріст місцевого населення, його омолодження та урбанізація. Відмітимо, що такі країни Китай, Індія, США, ОАЕ, Ізраїль, Канада, Саудівська Аравія та ЄС реально конкурують між собою за втілення свого впливу на території Африки.

Водночас важливо, що африканські країни володіють 28% голосів в системі ООН, що показує вирішальність їх підтримки для проведення істотних міжнародних ініціатив. Це обумовлює високий інтерес у інтенсивності розбудова мереж іноземних представництв у цьому регіоні. Загальне населення континенту у загальній кількості 1,21 млрд. осіб кожного року споживає продукції на 1,6 трлн. дол США. Тому нашій країні слід мати на увазі, що Африка починає відігравати все більшого значення для іноземних гірничо-видобувних гігантів: нафто-газові ресурси, літієві руди, колтан, боксити, марганець, хром, урановий концентрат, алмази, залізна руда, цінні породи деревини користуються постійним споживчим попитом на ринках країн Заходу, у Китаї та Індії [10].

Для України Азія – це один із найбільш перспективніших напрямів як з точки зору розвитку торгових можливостей, так і залучення капіталовкладень. Так, у 2020 році МЗС України анонсував розробку стратегії щодо співробітництва з Азією. Китай став головним торговим партнером для нашої країни, проте все це відбувалося за рахунок постачання вітчизняної сировинної продукції – залізної руди, продовольства, продуктів харчування. Україна почала здійснювати більше експортних поставок у зв'язку з пандемією (в КНР знизилося виробництво, скоротилися врожаї, уряд почав оперативно накопичувати продовольчі резерви). Відмітимо, що українська промисловість у Китаї фактично не представлена, Пекін сприймає Україну в більшості як сировинний придаток [15].

Сьогодні Європа стала предметом пріоритетної зацікавленості Китаю, що визначається в межах зміни існуючої парадигми глобальної політики самого Китаю, екстраполяції значного економічного потенціалу цієї країни, нарощування його лідерських амбіцій. Загальна сума китайських інвестицій у країни Європи впродовж останніх десяти років досягла позначки понад 272 млрд. євро, а напрями співпраці охоплюють широкий спектр: інфраструктурні проекти, взаємна торгівля, зусилля у боротьбі з тероризмом, енергетика (у тому числі відновлювальна), військова промисловість, освоєння космосу, будівництво, хімічна промисловість, харчові технології [10].

Іншім пріоритетним партнером є Японія. Сьогодні один із найбільш швидко зростаючих сегментів японської економіки – атомне машинобудування. Японці практично з нуля переобладнують усі атомні електростанції, таким чином вже модернізовано три станції. Ще один сегмент, де японські позиції конкурентоспроможні, – інжиніринг та промислове будівництво. У 2012 році саме японська компанія спорудила термінал D в українському аеропорту "Бориспіль". Для Японії експорт трудових ресурсів, пошук нових робочих рук, будівництво на іноземних ринках стратегічних об'єктів є важливими елементами державної політики. Тут Україна за рахунок вартості робочої сили та доступу до європейського ринку могла б

запропонувати будівельні послуги своїх компаній. Ще один важливий напрямок японської промисловості – це автомобілебудування, електроніка, суднобудування. Інвестори з Японії зможуть прийти до України, але за умов покращення інвестиційного клімату [15]

Південна Корея у 2019 році стала першим інвестором для Угорщині, навіть більшим, ніж Німеччина. Корейська компанія Samsung SDI відкрила потужності із виробництва акумуляторів для електромобілів. Сьогодні в Угорщині працює понад 90 корейських компаній, а в Україні лише десять. Хоча корейська компанія POSCO International збудувала зерновий термінал у нашій країні, вклавши 6,5 млн дол США, який ефективно функціонує. Інша велика корейська компанія GS Construction спорудила сонячну електростанцію у місті Мукачево. Тобто Україні є привабливою для корейських інвестицій, але інвестори тут стикаються з бюрократичними проблемами [15].

Індія є другою за чисельністю населеністю країна світу і водночас знаходиться на шостому місці за промисловим виробництвом. Для України Індія є ринком для аграрної продукції, фармацевтики та постачання вітчизняної оборонної продукції. Спільно з індійськими бізнесменами реалізується понад 400 різних проектів у сфері військо-промислового комплексу. Індія входить до топ-10 імпортерів українського озброєння, ще раніше країна придбала значні запаси радянського озброєння, яке сьогодні необхідно ремонтувати та модернізувати. Серед пріоритетних ключових можливостей – модернізація танків та іншої бронетехніки, радарів та засобів протиповітряної оборони, проектування та виробництво різноманітних кораблів, обслуговування парку літаків та вертольотів.

Країни Близького Сходу також є пріоритетними партнерами для України. Стосовно Туреччини, то тут досягнень багато: згода Туреччини брати участь у “Кримській платформі”, створення спільних підприємств у сфері оборони, що дозволить виробляти в Україні ударні безпілотники; вітчизняне постачання протитанкових комплексів, авіаційних двигунів, ремонт

гелікоптерів. Сьогодні обидві сторони вивчають питання створення літака, будівництво корвету з вітчизняними комплектуючими та ін. Туреччина може надати допомогу у диверсифікації енергетичних ресурсів, допомогти налагодити співпрацю українських виробників з іншими країнами, здійснювати інвестиції у вітчизняну економіку, співпрацювати з вітчизняними дослідницькими центрами розробки лікарських препаратів. Інший приклад, серед досягнень у співпраці нашої країни з Об'єднаними Арабськими Еміратами – значний товарний оборот, кооперація у військовій сфері (поставки вітчизняних ПТРК, техніки для сухопутних військ), зацікавленість у науково-технічних розробках ДП "Антонов", реекспорт озброєння та комплектуючих в Україну з розвинених країн, прихід до України найбільшого міжнародного портового оператора – еміратського DP World. Загалом українські компанії на ринку ОАЕ слабо представлені, ми постачаємо туди знову ж таки сировинну продукцію – агропромислову продукцію, продукти харчування, чорні метали [15].

Південно-Східний азіатський регіон також залишається важливим напрямом для України. В регіоні десять країн створили спеціальну асоціацію – АСЕАН, яка має на меті посилення економічної, торговельної та політичної взаємодії. Наприкінці 2020 року країни АСЕАН, а також Австралія, Нова Зеландія, Південна Корея, Китай та Японія підписали широку угоду про вільну торгівлю, що включає третину загальносвітового ВВП. Можна сказати, що це азіатський аналог економічного варіанту Євросоюзу.

В межах цього об'єднання є кілька важливих для України партнерів, одна з них – Сінгапур. Україна постачає на сінгапурський ринок аграрну продукцію. Водночас це одна з небагатьох країн Азії, з якою Україна має позитивне торгове сальдо. Сьогодні Сінгапур – це лідер у сфері портового господарства з розвиненою нафтопереробкою та суднобудуванням, електронікою. Сінгапурські інвестори вкладають кошти в українські паливні термінали. У перспективах Україна спроможна запропонувати сінгапурцям розширення портових потужностей із заправки більшої кількості торгових

суден, що заходять у вітчизняні морські гавані. Сінгапур також є головним науковим центром АСЕАН і потребує вчених та ІТ-фахівців. У той же час Сінгапур може допомогти Україні у заснуванні технопарків та інноваційних зон [15].

Індонезія – важлива країна АСЕАН, що входить до групи G20. Спільний товарообіг з нею перевищує мільярд доларів, а постійний технологічний розвиток цієї країни, збільшення суспільної ролі середнього класу, найбільші інфраструктурні проекти – перспективи для співробітництва з Україною. Вітчизняні експортери постачають пшеницю, виготовлену з неї продукцію, бронетехніку. Водночас Індонезія експортує до України пальмову олію, каучук, електричні машини та інструменти, каву, взуття, какао та папір.

Індонезія – один із світових промислових електронних лідерів, південноазіатський центр із залучення іноземних інвестицій та технологій. На сьогоднішній день ця країна характеризується дешевою робочою силою, хоча українська все ж таки дешевша. Це свідчить про можливості створення спільних виробництв, перенесення їх частини на територію нашої країни.

Взагалі Індонезія, Малайзія та Таїланд – ключові центри, де перспективним є розміщення вітчизняних та спільних, зокрема оборонних виробництв. Саме з цих країн, враховуючи існування зон вільної торгівлі, безперешкодний доступ до країн Транстихоокеанської угоди (Латинська Америка) Україна може постачати власну продукцію за умов менших логістичних витрат [15].

Малайзія та Таїланд – найбільш цікаві для українського виробника, у 2021 році відбувся онлайн-бізнес форум за участю 364 малайзійських та українських компаній. Слід констатувати, Україна поки що експортує туди агропромислову продукцію та продукти харчування. Малайзія відрізняється своїм автомобілебудуванням, це досить перспективний гравець на загальносвітовому ринку у згаданому сегменті. Через значні витрати Китай, Японія та Корея переводять власні виробництва зі збирання в Малайзію та Таїланд. Для України тут інтерес являє або процес розгортання компаній (мова

йде про Малайзію, яка може постачати готову продукцію), або процес складання авто (мова йде про Таїланд).

Це вважаємо ключовим напрямком для нашої країни, враховуючи сучасний колапс у вітчизняному автомобілебудуванні. Крім цього у Таїланді успішно розвинена гумотехнічна галузь, країна є лідером у сегменті автомобільних шин та електропроводці. Таїланд теж отримує вітчизняну бронетехніку та традиційно зернову продукцію. Малайзія, Індонезія та Таїланд володіють важливими ресурсами – олово і мідь. Тут для нашої країни відкриваються можливості співпраці із точки зору відтворення власної електротехнічної промисловості. Україна також являє інтерес для країн АСЕАН з точки зору дешевої робочої сили, перенесення виробничих процесів, кооперації, створення спільних заводів, розвитку електронного сервісу [15].

Таким чином, пріоритетом формування сучасної зовнішньоекономічної політики України є як товарна, так і географічна диверсифікація з точки зору розвитку високотехнологічних виробництв, розширення обсягів поставок традиційної продукції, заснування нових виробництв.

Висновки до розділу

Дослідження громадських та соціологічних організацій показують, що серед країн, політику яких відносин України оцінюють позитивно, є країни-члени ЄС (перша п’ятірка дружніх країн – Литва, Канада, Польща, США, Естонія). У переліку країн, політику яких оцінюють як несприятливу, також є країни-члени ЄС (п’ятірка найбільш ворожих – РФ, Угорщина, Білорусь, Сербія і Франція).

За результати згаданого дослідження серед найбільш пріоритетних у співробітництві для України виявився напрям європейської інтеграції, відмічено досить високий рівень активності у політичному та економічному напрямах. Традиційно у розвитку двосторонніх відносин найбільш активна динаміка мала місце у діалозі з Литвою, Польщею і Турецькою Республікою.

Обґрунтовано, що для України важливим залишається торговельне співробітництво з ЄС, високотехнологічні та інноваційні виробництва, кредитно-фінансова взаємодія у банківській сфері, загальне поліпшення макроекономічної ситуації та динамічне впровадження справжніх та прогресивних економічних реформ.

Водночас українська зовнішня політика не може обмежуватися лише питаннями європейської та євроатлантичної інтеграції. Беручи до уваги нагальні потреби української держави на міжнародному напрямку (консолідація міжнародної підтримки у протидії агресії, економізація дипломатії, пошук нових ринків збуту), важливим є розширення географії співробітництва, особливо в регіонах, які мають значний потенціал розвитку.

ВИСНОВКИ

Зовнішньоекономічна політика – це політика, яка спрямована на регулювання на державному рівні відносин суб'єктів господарської діяльності з іноземними суб'єктами та захист вітчизняного ринку і національного товаровиробника. Зовнішньоекономічна діяльність – це спосіб долучення економіки певної країни до сформованої системи світового господарства, до чинних процесів міжнародного поділу праці та міжнародного виробничого співробітництва, що стає актуальним в умовах активних тенденцій до глобалізації економічного життя.

Сьогодні кожна держава розробляє та запроваджує власну політику стосовно зовнішньоекономічної діяльності, ухвалює свою власну національну структуру митних тарифів. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності виступає системою інструментів законодавчо-нормативного, виконавчого і управляючого характеру, спроможних удосконалити процеси зовнішньоекономічної діяльності в інтересах безпеки національної економіки. Класифікація державного регулювання економіки охоплює прямі і опосередковані методи, економічні (фінансово-бюджетні, кредитно-грошові), адміністративні, стимулюючі, обмежуючі, тарифні (митні) і нетарифні методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Кожна країна напрацьовує свій власний механізм синтезування методів прямого і непрямого регулювання, він визначається різним рівнем розвитку ринкових відносин в країні, фінансовим станом, поточною економічною ситуацією у національній економіці. Інституційне забезпечення є важливим чинником ефективного функціонування національної економіки загалом і зовнішньоекономічної діяльності зокрема.

Позитивне значення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС для нашої країни варто розглядати крізь контекст двох пріоритетів: по-перше, покрокової інтеграції України до ЄС, а, по-друге, стратегії соціально-економічного та політичного розвитку України. Угода за кількісними та якісними параметрами, обсягом і тематичним змістом є найбільшим

міжнародно-правовим програмним документом за всю історію нашої країни та найбільшою міжнародною угодою з третьою країною, які коли-небудь укладало ЄС.

Розділ IV “Торгівля та питання, пов’язані з торгівлею” містить більше ніж два десятки протоколів, доповнень і декларацій, що ретельно прописують параметри лібералізації двосторонніх торговельних відносин, зокрема встановлені ставки митних тарифів та етапи їх зниження, положення стосовно правил визначення країни походження товарів, аспекти наближення законодавчих норм України у нетарифному регулюванні, санітарні та фітосанітарні заходи, торгівля послугами, електронна комерція, державні закупівлі, норми конкуренції тощо.

Потенційні переваги Зони вільної торгівлі для вітчизняних виробників: безмитний доступ до найбільшого світового ринку, рівноцінні конкурентні умови, збільшення обсягів експортних поставок на ринки країн-членів ЄС, підвищення рівня і стандартів якості та безпеки використання вітчизняної продукції, створення відомих українських брендів, підвищення попиту на вітчизняну продукцію, покращення структури вітчизняних експортних поставок. Зона вільної торгівлі, з одного боку, є інструментом системних реформ у торговельно-економічних сферах, а з іншого боку забезпечуватиме поступову інтеграцію економіки України до внутрішнього ринку ЄС.

Україна залишається глобальним гравцем у сфері міжнародної торгівлі, що зовнішньоторговельні операції проводилися з 234 країнами та юрисдикціями. Зовнішня торгівля України у світовому розподілі є такою: на країни Європи припадає 38,7% експорту товарів з України, на країни Азії – 37,6%, СНД – 12,1%, Африки – 8,2%, Америки – 3,1%, Австралії та Океанії – 0,1%.

Країни-члени ЄС є одними з найбільших партнерів у зовнішній торгівлі України. Загальний експорт товарів і послуг до країн-членів ЄС з України за 2020 рік склав 22,1 млрд дол США (18,6 млрд – товари; 4,5 млрд – послуги).

До основних товарних позицій українського експорту до країн-членів ЄС належать: чорні метали, електричні машини, жири та олії, зернові культури, руди, шлаки, насіння і плоди олійних рослин, деревина і вироби з деревини, меблі. У імпорті з ЄС до України переважають такі товарні категорії: реактори ядерні, котли, машини; засоби наземного транспорту, крім залізничного; електричні машини і устаткування; фармацевтична продукція; енергетичні матеріали; пластмаси, полімерні матеріали; різноманітна хімічна продукція; папір та картон.

Процес зміни чинних пріоритетів у формуванні зовнішньоекономічної політики передбачає: стимулювання якісної конкуренції на внутрішньому ринку країни і перехід до формування передумов щодо поетапного зміцнення конкурентоспроможності українських суб'єктів; забезпечення стійкого цивілізованого конкурентного середовища всередині країни, недопущення монопольних проявів, зловживань монопольним ринковим; підтримку експорту з боку держави шляхом створення відповідної валютної і кредитної політики та запровадження заходів з підтримки вітчизняних виробників-експортерів.

При формуванні ефективної зовнішньоекономічної політики має значення урахування фактору географічної диверсифікації. Враховуючи беззаперечність пріоритетність співробітництва з країнами-членами ЄС, поза увагою не можуть залишатися інші країни або континенти, які також являють інтерес для України: країни Африки, Близького Сходу, АСЕАН, Китай, Японія тощо. Тут для нашої країни відкриваються можливості не лише експорту власної продукції та розширення ринків збуту для традиційних експортних позицій, а й стратегічної співпраці у різних галузях, зокрема високотехнологічних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боднарчук Б. Л. Теоретико-методологічні засади аналізу політики протекціонізму. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2013/01/117-128__no-1__vol-44__2013__UKR.pdf.

2. Борисенко О. П. Комплексний підхід до систематизації методів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Економіка та держава. 2012. № 12. С. 115-117.

3. Борисенко О. Сутність зовнішньоекономічної політики та її вплив на розвиток національного господарства. URL: http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-1-17.pdf.

4. Борисенко П. Синергія у контексті системного підходу до проблем державної регуляторної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=459.

5. В Україні вперше затвердили стратегію зовнішньої політики. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2021/07/30/7302260.

6. В Україні скоротилося негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами і послугами за 2020 рік. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukrayini-skorotilosya-negativne-saldo-zovnishnoyi.

7. В Україні збільшився експорт товарів усіх видів. URL: https://minagro.gov.ua/ua/news/v-ukrayini-zbilshivsya-eksport-tovariv-usih-vidiv.

8. Гарань О. Зовнішня політика-2021: просування в Європі, загрози – в поступках Кремлю. URL: https://dif.org.ua/article/zovnishnya-politika-2021-prosuvannya-v-evropi-zagrozi-v-postupkakh-kremlyu.

9. Герасименко Г. О. Проблеми та перспективні напрями економічного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. Вісник КНУТД. 2014. №3. С. 26-34.

10. Герасимчук С., Мішин О., Шевченко Н. Зовнішня політика України поза межами ЄС та НАТО (Китай, Латинська Америка, Африка). URL: http://fpp.com.ua/topic/zovnishnya-polityka-ukrayiny-poza-mezhamy-yes-ta-nato.

11. Глава держави затвердив Стратегію зовнішньополітичної діяльності України. URL: https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-zatverdiv-strategiyu-zovnishnopolitichnoyi-di-70413.

12. Гордополов В. Ю. Сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності резидентів України. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5264.

13. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності : підручник [5-те вид., перероб. та допов.]. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 410 с.

14. Двигун С. М. Розвиток механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2011. № 11.

15. Демченко О. Украинская дипломатия. Вызов третий: найти на карте Азию и Ближний Восток. URL: https://lb.ua/world/2020/12/24/473616_ukrainskaya_diplomatiya_vizov.html.

16. Державне управління в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України: історія, теорія, методологія (Моніторинг наукових досліджень і розробок): Навчальний посібник. Ужгород: Ліра, 2007. 343 с.

17. Журавель А. В. Особливості правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Південноукраїнський правовий часопис. 2014. №3. С. 85-89.

18. ЗВТ між Україною та Євросоюзом: як змінився імпорт та експорт за чотири роки. URL: https://www.slovoidilo.ua.

19. Звягін А. Міжнародна торгівля: тенденції 2019 року. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichna-diyalnist/mizhnarodna-torgivlya-tendenciyi-2019-roku.html.

20. “Зелений” рік зовнішньої політики України. URL: http://fpp.com.ua/topic/zelenyj-rik-zovnishnoyi-polityky-ukrayiny.

21. Зовнішньополітична стратегія України: орієнтири і реалії. URL: https://razumkov.org.ua/statti/zovnishnopolitychna-strategiia-ukrainy-oriientyry-i-

realii.

22. Зовнішню політику України у 2019 році експерти оцінюють переважно на “3” за 5-бальною шкалою. URL: https://uacrisis.org/uk/74448-foreign-policy-2019-achievements-and-failures.

23. Зовнішня торгівля України товарами у січні 2021 року. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2021/03/28.pdf.

24. Зовнішня торгівля України: як змінювався експорт та імпорт. URL: https://www.slovoidilo.ua/2021/08/31/infografika/ekonomika/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-yak-zminyuvavsya-eksport-ta-import.

25. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/zona-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes

26. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС у 2015-2020 роках: експорт, імпорт, квоти, економічні досягнення та провали. URL: https://agropolit.com.

27. Інфографіка експорт України у 2020 році. URL: https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e3c3c882-4b68-4f23-8e25-388526eb71c3&tag=TendentsiiEksportuInfografika-eksport.

28. Інфографіка імпорт України у 2020 році. URL: https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=7e82c6e6-e65b-44ae-8a9a-48b6851f6d47&tag=Infografika-import.

29. Іщук С. О., Ривак Н. О., Полякова Ю. В., Процевят О. С. Український товарний експорт в умовах глобальних економічних змін: наукове видання / ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України”; [наук. ред. С. О. Іщук]. Львів, 2021. 72 с.

30. Іщук С.О., Полякова Ю. В., Процевят О.С. Структура та динаміка українського товарного експорту: регіональний вимір. Регіональна економіка. 2021. №1 (99). С. 20-28.

31. Карнаков І. А. Проблеми багатовекторної інтеграції України в систему міжнародних економічних зв’язків у сучасних умовах. URL:

http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10kiazsu.pdf

32. Коляда О. В., Омельченко М. М. Зовнішня торгівля товарами України: сучасний стан та перспективи розвитку. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. Випуск 3 (08). С. 10-14.

33. Кондратенко А. І., Бабміндра Д. І., Слободяник І. М. Тенденції розвитку зовнішньої торгівлі товарами України в контексті пандемії COVID-19. Бізнес Інформ. 2021. №4. С. 30–36.

34. Концепція проекту Закону України "Про засади зовнішньоекономічної політики України на середньостроковий та довгостроковий періоди". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2012-%D1%80#Text.

35. Концепція зовнішньої політики України [під загальною редакцією Є. Габер, С. Корсунського, Г. Шелест]. URL: http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/16594.pdf.

36. Круш П. В., Кукавська Л. М. Організаційна структура управління зовнішньоекономічною політикою підприємства України. URL: http://sb-keip.kpi.ua/article/view/47521.

37. Крупін В. Є. Механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств. Регіональна економіка. 2009. №1. С. 114-120.

38. Кузьо М. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: особливі взаємини, засновані на цінностях. URL: https://parlament.org.ua/upload/docs/EU-Ukraine%20Association_pdf.

39. Кузьо М., Хорольський Р., Черніков Д. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: зміст та імплементація. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/1.pdf.

40. Кулеба Д. Стратегія зовнішньої політики сильної України. URL: https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-strategiya-zovnishnoyi-politiki-silnoyi-ukrayini.

41. Кулеба Д. Завдяки Стратегії зовнішньої політики Україна зможе

ефективніше досягати своїх цілей. URL: https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-zavdyaki-strategiyi-zovnishnoyi-politiki-ukrayina-zmozhe-efektivnishe-dosyagati-svoyih-cilej.

42. Лисецька Н. М. Аналіз використання базового інструментарію державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Випуск 7. Частина 1. С. 105-108.

43. Мадяр Р. О. Ризики зовнішньоекономічної діяльності та ключові торговельні партнери України. Економіка та держава. 2020. № 9. С. 70-74.

44. Майбутнє Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: довкілля та клімат. Аналітична записка. URL: https://www.rac.org.ua/uploads/content/567/files/aafuturebriefukr.pdf.

45. Майданик О. О. Співпраця України та ЄС: сучасний стан і перспективи. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua.

46. Мандра Г. А. Оперативне тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_20086.

47. Матюшенко І. Ю., Беренда С. В., Рєзніков В. В. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції : навчальний посібник. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 504 с.

48. Машков А. О. Стратегічні напрямки державного регулювання зовнішньо-економічної діяльності України в умовах інноваційного розвитку. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=659.

49. Міжнародні відносини та зовнішня політика України : підручник / [Ю. В. Пунда, І. П. Козинець, В. С. Клименко та ін.]. К. : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2020. 328 с.

50. Моделювання параметрів експортного потенціалу промисловості: монографія Переробна промисловість регіонів України: проблеми та перспективи розвитку. ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України”; наук. редактор С. О. Іщук. Львів, 2020. 341 с.

51. Найбільшим досягненням зовнішньої політики України у 2020 стало отримання статусу члена Програми розширених можливостей НАТО.

URL: https://ua.interfax.com.ua/news/general/713245.html

52. Олефір В. Основні механізми та засоби державного регулювання зовнішньоекономічних відносин. Господарське право і процес. 2021. №3. С. 108-114.

53. Основні показники зовнішньої торгівлі України. URL: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini.

54. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua.

55. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Державна підтримка українського експорту. URL: http://www.ukrexport.gov.ua.

56. Офіційний сайт Державної Установи "Офіс з підтримки підприємництва та експорту". URL: https://epo.org.ua.

57. Офіційний сайт Офісу реформ Кабінету Міністрів України. URL: https://rdo.in.ua.

58. Офіційний сайт місії України при НАТО https://nato.mfa.gov.ua.

59. Офіційний сайт Ради експортерів та інвесторів при МЗВ України. URL: https://rei.mfa.gov.ua.

60. Платонова І. О. Теоретичні засади механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/13-14_2020/21.pdf.

61. Платонова І. О. Інституційний фактор розвитку державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2020. №3. Том31. С. 170-174.

62. Показники торговельно-економічного співробітництва Україна-ЄС. URL: https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/pokazniki-torgovelno-ekonomichnogo-spivrobitnictva-ukrayina-yes.

63. Полякова Ю. В. Інноваційний компонент експортної діяльності. Підприємництво та інновації. 2020. Вип. 11. Ч.1. С. 32-36.

64. Полякова Ю. В., Шайда О. Сучасний стан та перспективи трансформації товарної структури вітчизняного експорту. Праці наукового товариства ім. Т. Шевченка. Економічний збірник. Том 2. 2020. С. 2002-06.

65. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 травня 2921 року №501 Про утворення Ради з розвитку креативної економіки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501-2021-%D0%BF#Text

66. Потіха А. Україна – ЄС: підсумки засідання Ради асоціації та перспективи внесення змін до Угоди про асоціацію. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5120:perspektivi-integratsiji-ukrajina-es&catid=8&Itemid=350.

67. Правова природа та структура угоди про асоціацію. URL: https://eu-agreement.ed-era.com/b1/p2.

68. Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки : науково-аналітична доповідь / за ред. Л. В. Дейнеко. Київ: ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України", 2018. 158с.

69. Романенко В. А., Лебедева Л. В. Зовнішня торгівля України з ЄС: тенденції, проблеми, перспективи. Економіка і суспільство. 2017. №9. С. 71-77.

70. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf.

71. Сенишин О. С., Горинь М. О., Кундицький О. О. Державне регулювання економіки : навч. посібник. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. 334 с.

72. Снігир О. В. Трансформація Європейського Союзу під впливом кризи євро зони. Висновки для України : аналіт. доп. / О. В. Снігир, С. А. Гуцал; [за ред. А. З. Гончарука]. К. : НІСД, 2012. 64 с.

73. Солонина Є. Україна в півтора раза наростила експорт до ЄС: що відбувається. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-ekonomika-export-

zerno-metal-mashyny-es-rf/31568426.html

74. Талавіра Є. В. Сучасні тенденції регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах глобалізації. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3355.

75. Торгівля з ЄС за 2019-й рік у фактах та цифрах. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/zona-vilnoi-torhivli.

76. Третяк Г. С., Бліщук К. М. Державне регулювання економіки та економічна політика [Текст]: навч. посіб. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 128 с.

77. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://ips.ligazakon.net/document/mu14097z.

78. Угода про Асоціацію між ЄС та Україною "Короткий посібник з Угоди про Асоціацію". URL: https://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/association_agreement/guide.pdf.

79. Україна на 50% збільшила експорт до ЄС. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2021/11/15/679773.

80. Україна на чверть збільшила експорт у І півріччі 2021 року. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-na-chvert-zbilshila-eksport-u-i-pivrichchi-2021-roku.

81. Филюк Г. М. Зовнішньоекономічна та конкурентна політика України: суперечності розвитку, напрями гармонізації. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2014/01/99-105_no-1-vol-48_2014_UKR.pdf.

82. Чекаленко, Л. Д. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів): підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : ДП "Вид. дім "Персонал", 2010. 464 с

83. Щодо стану зовнішньої торгівлі товарами України за 9 місяців 2021 року. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/shchodo-stanu-zovnishnoyi-torhivli-tovaramy-ukrayiny-za-9.

84. Українська призма: Зовнішня політика 2020. Аналітичне дослідження. ГО “Рада зовнішньої політики “Українська призма”, Фонд ім. Ф. Еберта. Київ, 2021. 344 с.

85. Улида В. Ю. Система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. URL: https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol3/020.pdf.

86. Ус І. В. Щодо стану зовнішньої торгівлі товарами України за 9 місяців 2021 року. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-10/ukraine-trade-9-months_29102021_0.pdf.

87. Филюк Г. М. Зовнішньоекономічна та конкурентна політика України: суперечності розвитку, напрями гармонізації. URL: https://ukr-socium.org.ua.pdf.

88. Як виконується Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: https://www.slovoidilo.ua.

89. Якименко Ю., Пашков М. Україна на шляху до ЄС: оцінки, думки і сподівання громадян. URL: https://razumkov.org.ua/statti/ukraina-na-shliakhu-do-yes-otsinky-dumky-i-spodivannia-hromadian.

90. Яковенко Є. О., Яковенко Є. А. Зовнішньоекономічна торгівельна політика України під час запровадження карантинних обмежень. URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13163.

91. Poliakova Ju., Shaida O. Influence of foreign trade with the EU countries on economic growth of Ukraine. Zeszyty Naukowe WSB w Poznaniu. 2020. №1(88). С. 13-24.